

Giv oss idag vårt dagliga bröd

En kvalitativ studie om exkludering och aktörskap bland ålderspensionärer som besöker civilsamhällets matutdelningar

Diana Aban och Ghita Flinckman

Sociologiska Institutionen

Kandidatuppsats i sociologi, 15 h.p.
Ht 2022

Handledare: Stefanie Möllborn

Stockholms
universitet

Sammanfattning

Sverige toppade nyligen en ranking som det land i världen som det är bäst att leva i avseende indikatorn livskvalité, totalplacering blev en femte plats. Det är positivt men vid sidan om topprankningar framträder en annan dyster verklighet mitt i det svenska välfärdssamhället. Civilsamhällets olika verksamheter med matutdelning utgör en nyckelroll i samhället. Dagligen ser vi medmänniskor köa för ett mål mat, en värmande kopp kaffe men kanske även för ett vänligt ord. Civilsamhällets aktörer synes utgöra en förutsättning för ett fungerande samhälle.

Syftet med studien är att utforska situationen för ålderspensionärer vilka diskursivt benämns ”fattigpensionärer” och som besöker civilsamhällets verksamheter som bedriver matutdelning, det som i media ofta benämns som ”soppkök”. Studien baseras på tolv semistrukturerade intervjuer med ålderspensionärer och personal. Studien utgår från klassteori, struktureringsteorin samt teorin om KASAM och belyser frågeställningar kring hur social stratifiering skapar exkludering, hur individen som aktör kan hantera sin livsvärld samt hur en känsla av sammanhang och tillhörighet är av betydelse för individen.

Resultaten påvisar att en del av de ålderspensionärer som varit med och byggt upp den svenska välfärden inte får den del av kakan i tillräckligt hög utsträckning, i stället har det blivit en daglig rutin att besöka civilsamhällets verksamheter för att få fysisk och social hunger mättad. Slutsatsen är att det föreligger exkludering men resultaten visar också på ålderspensionären som en handlingskraftig aktör.

Studien vill vara en ögonöppnare för vem individen är som besöker civilsamhällets matutdelningar. När det är tydliggjort kan makthavare agera och sätta in de åtgärder som behövs för att säkerställa en välfärd för alla.

Nyckelord

Aktör, civilsamhället, exkludering, inkludering, KASAM, välfärdssamhälle, ålderspensionär

Förord

Vi vill framföra vårt varmaste tack till var och en av intervjupersonerna för att ni så generöst har delat med er av era livsvärldar. Utan er skulle studien inte varit genomförbar.

Tack till Stefanie Möllborn, vår handledare som har väglett oss under processen.

Vi vill även rikta ett tack till Pensionsmyndigheten för er förfrågan till Sociologiska institutionen om att belysa aktuell frågeställning. Vi känner oss privilegierade som studenter på kandidatnivå att få möjligheten att bidra och hoppas att vår studie kan belysa något som inte tidigare var belyst.

Slutligen, tack till Stockholms universitet och Sociologiska institutionen för en inspirerande utbildning. Med vår förståelse för sociologins betydelse och med vår sociologiska fantasi hoppas vi som nytexaminerade sociologer att få bidra och göra skillnad i samhället.

Stockholm den 29 december 2022

Diana Aban och Ghita Flinckman

Innehållsförteckning

Inledning	1
Syfte och frågeställningar	3
Definition av begrepp	3
Avgränsningar	3
Disposition	3
Bakgrund	4
Teori	5
Klassteori	5
Social exkludering	7
“Vi och de”	7
Stigmatisering	7
KASAM teorin	8
Struktureringsteorin	9
Tidigare forskning	10
Metod	13
Val av metod	13
Metodens möjligheter och utmaningar	14
Urval	14
Utformande av intervjuguide	15
Intervjuernas genomförande	16
Beskrivning av respondenterna	16
Ålderspensionärerna	17
Personal	17
Datainsamling och analysmetod	17
Etiska aspekter	18
Forskarrollen	19
Studiens tillförlitlighet	20
Resultat och analys	20
Översikt av verksamheten och deras besökare	21
Ålderspensionären som ekonomisk exkluderad	22
Ålderspensionären som digitalt exkluderad	23
Ålderspensionären som socialt exkluderad	23

Social exkludering framträder inom den egna gruppen	24
Tillhörighet.....	26
Aktörskap.....	27
Diskussion	28
Källförteckning	33
Bilaga 1: Missiv och samtycke	38
Bilaga 2: Intervjuguide.....	40
Bilaga 3: Deskriptiv statistik, respondent/ålderspensionär.....	42
Bilaga 4: Fakta om pensioner	43

Inledning

Giv oss idag vårt dagliga bröd. Hur är den frasen av relevans i en studie om välfärd, exkludering och aktörskap år 2022? Kan ”dagligt bröd” ha flera innebörder? Aurelius och Brandby Cöste har översatt texterna i Luthers ”Lilla katekesen” och definierar just ”dagligt bröd” som allt som hör till livets uppehälle och behov såsom bland annat mat, dryck, kläder, hem, pengar, goda relationer, fred och hälsa (Luther, 2011, s. 35). Sett ur detta perspektiv är “giv oss idag vårt dagliga bröd” från 1500-talet högaktuellt i en studie om välfärd, exkludering och aktörskap.

Historiskt sett har civilsamhället spelat en viktig roll i det svenska samhället och för en fungerande välfärd (Regeringen, 2012). Frågan är om civilsamhället är en förutsättning för ett jämlikt Sverige när en individ uppnår pensionsåldern och är parollen “välfärd för alla” bara en diskurs, ett politiskt maktspråk? Den svenska välfärdsmodellen och Sveriges socialpolitik syftar till att säkerställa en tillvaro i social trygghet under individens livslopp. Dagens ålderspensionärer utgör den kohort som har bidragit till välfärdssamhällets utveckling, givet detta föreligger inte en självklarhet att få ta del av dess förmåner i tillräckligt hög utsträckning.

Behovet av “soppkök”, det vill säga, civilsamhällets verksamheter som bedriver matutdelning, lyfts i media fram som en indikation på brister i välfärden, men hur ser det ut i verkligheten och finns det fattigpensionärer mitt ibland oss? Fattigdomsbegreppet inkluderar brist på resurser såväl materiellt som psykosocialt samt avsaknad av inflytande, makt och valmöjligheter att forma och bestämma över sitt liv (Sida, 2004, s. 5). Andelen absolut fattiga, det vill säga de med en inkomst lägre än 1,90 US dollar per dag, utgör 1,3 procent av gruppen ålderspensionärer (65 år och uppåt) i Sverige, vilket är lägst i EU. Siffran för de som lever i relativ fattigdom, det vill säga de som har en inkomst efter skatt som understiger 60 procent av landets medianinkomst (SCB, 2017) är 13 procent (Pensionsmyndigheten, 2022a). Fattigdomsgränsen för relativ fattigdom är 12 300 kronor per månad efter skatt (Hallberg, 2021). Dessa fakta harmoniserar svagt med de jämlikhetsmål som regeringen har för Sveriges äldre vilka ska skapa förutsättningar för ett självständigt liv med god livskvalité (Andersson & Öberg, 2012, s. 7-8).

Det synes vara ofrånkomligt att inte tänka att vi lever i ett klassamhälle vilket aktualiserar frågan hur diskrepansen mellan “de som har” och “de som inte har” ska bli jämlikt samt hur samhället ska agera för att inte reproducera densamma.

Sociologins blickpunkt är att förstå hur ojämlikheter uppstår, hur dessa påverkar på makro- och mikronivå samt hur dess mönster reproduceras (Edling & Liljeros, 2016, s. 6).

Hur kan vi sociologiskt förstå den sociala skiktning och den exkludering som återfinns i välfärdens Sverige idag och dess inverkan på individens livsvärld? Hur väl rustad och vilka resurser har individen att vara aktör och skapa en förflyttning från utanförskap till innanförskap och är det verkligen avgörande för individen att känna en känsla av sammanhang?

Vi befinner oss i en utmanande tid, Sverige förväntas gå in i en lågkonjunktur nästa år och vårt land, liksom andra länder påverkas av omvärldens oroligheter (Regeringen, 2022a). I spåren av CV-19 pandemin och Rysslands invasionskrig av Ukraina ökar Sveriges inflationstakt för att nå nivåer som inte setts på decennier vilket medför ökade priser på det mest basala, bland annat ökade livsmedel med 14 procent senaste året. Sveriges stadsmissions årliga Fattighetsrapport på temat “ett välfärdssamhälle i förändring”, släpptes på internationella fattighetsdagen den 17 oktober och de menar på att den som redan lever i utsatthet kommer att drabbas hårt i denna kris (Sveriges stadsmissioner, 2022).

Studien syfte är att belysa och utforska nuläge, utmaningar och möjligheter kopplat till ett välfärdssamhälle där skyddsnetet inte verkar vara tillräckligt för alla och där individens aktörskap kan utgöra en avgörande faktor i förflyttningen från exkludering till inkludering. Teorierna bistår varandra som pusselbitar och kan förklara hur stratifiering kan skapa social, ekonomisk och digital exkludering. Det är svårt att bryta sig ut från en exkluderande kontext och bli del av ett sammanhang och uppleva sig inkluderad men med hjälp av individens aktörskap kan det vara möjligt. Så vem är pensionären bakom statistiken och vilken funktion utgör civilsamhället för den enskilde pensionären i Stockholm idag? Denna studie syftar till att fylla i kunskapsluckor och den som bäst gör det, är den som är besökare hos civilsamhällets verksamheter.

Syfte och frågeställningar

Studien utgår från Pensionsmyndighetens förfrågan till Sociologiska institutionen där de önskar hjälp att belysa frågor gällande ålderspensionärer och välfärdssystemet. Studien ämnar belysa målgruppens levnadsvillkor ur ett socialpolitiskt perspektiv.

Frågeställningar som studien syftar till att besvara är;

- Vem är pensionären som besöker civilsamhällets verksamheter och varför?
- Föreligger exkludering och hur framträder den i så fall?
- Vilka resurser har individen att hantera sin livsvärld?

Definition av begrepp

Det civila samhället definieras som “en arena, skild från staten, marknaden och det enskilda hushållet, där människor, grupper och organisationer agerar tillsammans för gemensamma intressen” (Tillväxtverket, 2021). Socialpolitik fokuserar på frågor avseende såsom välfärd, social trygghet samt frågor korrelerat till ojämlikhet och makt (Andersson & Öberg, 2012, s.26). Äldreförsörjningsstöd och bostadstillägg är statliga ersättningar vilka syftar till att individen ska nå en skälig levnadsnivå (Pensionsmyndigheten, 2022b). Med skälig levnadsnivå anses att individen ska ha tillräckligt med pengar kvar att leva på efter att boende är betalt.

Avgränsningar

Studiens har avgränsats till att besöka tre ideella organisationer som har matutdelning i Stockholmsområdet, såväl i innerstaden som i förorten. Intervjuer har genomförts med sju ålderspensionärer samt med personal varav två är anställda och tre är volontärer.

Disposition

Studiens syfte kommer att besvaras utifrån klassteorin med fokus på social stratifiering, teorin om KASAM och struktureringsteorin för att sedan övergå till att se på tidigare forskning. Därefter beskrivs studiens praktiska genomförande, analysmetod samt dess validitet och etiska aspekter. Uppsatsens avslutande del kommer att visa på funna resultat av sociologisk relevans samt analys för att därefter avslutas med en sammanfattande diskussion.

Bakgrund

I december basunerade media ut att “Sverige är det bästa landet att leva i” (U.S. News 2022). Sverige har rankats på plats 1 i kategorin “livskvalité” där parametrarna är bland annat tillgång på mat, bostad, vård och sysselsättning med motiveringen att Sverige behandlar medborgarna väl genom livets alla faser givet dessa parametrar. Totalt sett avseende globala prestationer (73 parametrar) hamnar Sverige på plats 5 av 85 länder (Ibid).

Trots topprankning ser vi människor i det svenska välfärdssamhället varje vecka köa för ett mål mat, en matkasse, en värmande kopp kaffe men även för ett vänligt ord, ett leende eller en kram. Civilsamhällets engagemang är inget nytt. Historiskt under 1900-talet har de haft en betydande roll för samhällsreformer, ekonomisk utveckling och välfärd. Interaktionen mellan, å ena sidan, det offentliga, och å andra sidan, det civila, utgör ett fundament för att uppnå god samhällsutveckling i den svenska välfärdsmodellen (SKR, 2018).

Sverige var i slutet av 1800-talet ett fattigt land såväl avseende absolut som relativ fattigdom (Bergh, 2008, s. 41). Fattigdom mäts med globala mått som absolut fattigdom (extrem fattigdom) samt relativ fattigdom (låg ekonomisk standard) (SCB, 2020). Industrialiseringens framväxt i Sverige och övergången från ett modernt till ett postmodernt samhälle har medfört att Sverige har blivit det land i EU som har lägst materiell och social fattigdom, det vill säga, att en individ inte har råd med utgifter för minst fem av tretton utpekade poster (SCB, 2020). Trots detta sågs en ökning mellan 2015 och 2019 av antal individer i Sverige som lever i relativ fattigdom, fler kvinnor visavi män. Vändpunkten kom 2020 då den relativa fattigdomen gick ned och minskningen var större för kvinnor jämfört med män (Regeringen, 2022b). Fattigdomen bland pensionärer utgör den lägsta bland åldersgrupperna i Sverige (Mood & Jonsson, 2019, s. 33). Det kan vara av intresse att notera att nästan 2 miljoner av Sveriges 4,8 miljoner hushåll utgörs av ensamhushåll (SCB, 2022a). I gruppen 60 år eller äldre bor var tredje person ensam och kvinnor i nästan dubbelt så hög omfattning som män. Detta medför att individen får bära samtliga kostnader själv (SCB, 2022b). Det är komplext att mäta fattigdom vilket vi själva har erfarit när vi har studerat statistik och begrepp under studiens gång. Var dras egentligen gränsen för att uppnå en skälig levnadsnivå i Sverige idag? Därom tvista såväl forskare som myndigheter. Tid och plats är faktorer som är avgörande i frågan om vad som anses skäligt, men då ingen beslutad gällande formel finns för ändamålet blir konsekvensen att olika mått tillämpas avseende att mäta fattigdom och skälig levnadsnivå

(Mood & Jonsson, 2019, s. 14). Sett ur ett globalt perspektiv råder det självklart en diskrepans mellan att vara fattig i ett välfärdsland jämfört med ett u-land men likväl, befinner vi oss i denna kontext och vi ser ett samhälle där polariseringen ökar.

Teori

Studien ämnar undersöka levnadsvillkor bland ålderspensionärer samt om det föreligger exkludering och hur den i så fall framträder. Studien utgår från klassteori för att bäst förstå detta fenomen. Vidare studeras huruvida individen i så fall har resurser att hantera den livsvärld hen befinner sig i. För att besvara detta utgår vi ifrån individen som aktör, vilket är centralt i struktureringsteorin. Ytterligare en teori tillämpas, kasam-teorin, för att ta reda på om individens grad av känsla av sammanhang har någon inverkan på hens sätt att hantera sin livssituation och vilken betydelse civilsamhällets verksamheter har för den enskilde.

Klassteori

Begreppet klass aktualiserades av Karl Marx på 1800-talet och har bidragit till att lägga grunden för analyser av klass och stratifiering inom sociologins fält. Centralt i teorin är att samhället består av två klasser, de som har medel visavi de som inte har medel och den ständigt pågående kampen om dessa resurser (Marx, 1844/2012, s. 146). Marx menade på att en samhällsklass är en grupp med likartad ställning i förhållande till sina försörjningsmedel, vilket gör att alla samhällen har ett klasssystem (Giddens & Sutton, 2020, s. 302). Individens ständigt närvarande interaktion, agerande samt ny- och omskapande av relationer återspeglar ett samhälle i ständig förändring.

Klassbegreppet är högst relevant inom sociologin vilket har engagerat såväl klassiska som moderna sociologer med syfte att förstå dess uppkomst, påverkan och reproduktion (Edling & Liljeros, 2016, s. 16). Ett klassamhälle definieras som ett samhälle präglad av sociala och ekonomiska skillnader och kan ses som ett paraplybegrepp över materiella ojämlikheter (Svallfors, 2016, s. 36). Ekonomisk ojämlikhet gör att olika delar av befolkningen åtnjuter olika livschanser (Saunders, 1990, s. 41).

När vi inom sociologin talar om klasser kommer vi in på begreppet social stratifiering även kallat social skiktning. Stratifiering som begrepp kommer från geologin och syftar på de lager på lager som år efter år bildade jordskorpan. Metaforiskt översatt i sociologiska termer belyser dessa de lager som ses i samhället av rangordnade sociala grupper. Likt en geolog som borrar djupt i jorden för att finna olika jordarter djupdyker sociologen i sociala strukturer för att upptäcka ojämlikheter och belysa dem (Saunders, 1990, s. 1). Social skiktning kan förklaras som resultat av sociala handlingar såväl avsiktliga som ej avsiktliga. Social ojämlikhet kan uppkomma och vidmakthållas i en grupps försök att erhålla mer resurser eller rättigheter visavi en annan grupp, en slags pågående maktkamp. Begreppet makt är nära sammanlänkat med social skiktning och kan ses som makten som genomsyrar den sociala interaktionen med syfte att åstadkomma social förändring i låg eller hög omfattning. En individ med makt är en individ med resurser och möjlighet att nyttja densamma men makten kan även vara asymmetrisk vilket innebär att någon utövar makt över någon annan (Edling & Liljeros, 2016, s. 19-20).

Den sociala stratifieringen, skiktningen, influerar på såväl makronivå (samhällsnivå) som på mikronivå (individnivå) och förknippas oftast med negativa konsekvenser av ojämlikhet. Analys av social stratifiering syftar till att förstå hur ojämlikheter uppstår i första hand, hur de upprätthålls eller förändras över tid, och vilken inverkan de har på andra aspekter av det sociala livet (Saunders, 1990, s. 2). Beroende på individens position i det stratifierade systemet ges olika tillgång till dess förmåner och ojämlikhet kan framträda baserat på faktorer som genus, etnicitet, ålder eller tillgångar för att nämna några.

Gemensamt för sociala stratifieringssystem är att de utgörs av tre grundläggande drag (Giddens & Sutton, 2020, s. 296-297). För det första återfinns en hierarki av olika sociala grupper vilka uppvisar vissa gemensamma drag men som inte alltid definierar sig eller samspelar med varandra, exempelvis diskrepansen mellan fattig och rik eller kvinna och man. För det andra påverkar individens livserfarenheter och möjligheter var hen befinner sig i det sociala stratifieringssystemet, exempelvis kan genus och klass avgöra vilka möjligheter som livet ger. Slutligen är en gemensam nämnare att de förändras i långsam takt, det är trögt att förändra sociala gruppers status, vilket kan exemplifieras med att vara fattigpensionär visavi inte vara det eller med att komma till rätta med jämställdhet mellan kön (Giddens & Sutton, 2020, s. 296-297). Den sociala skiktningen fluktuerar även över tid och ett skikt kan minska, växa eller försvinna och ett annat kan tillkomma (Edling & Liljeros, 2016, s. 17).

Social exkludering

För den individ som befinner sig långt ner, eller kanske till och med längst ner i den hierarkiska samhällsstrukturen, kan det sociala utanförskapet, den sociala exkluderingen, upplevas påtaglig då den utgör en del av livsvärlden. Social exkludering, kan beskrivas som att individen berövas möjligheten att delta fullt ut i samhället. Det pågår en växelverkan mellan individen som aktör och samhällets sociala krafter vilka formar människors villkor. Orsaker till den sociala exkluderingen kan korrelera med beslutsfattande som individen inte har makt att påverka men även korrelera med faktorer som att individen stänger ute sig själv genom vissa livsval. Veit-Wilson (Veit-Wilson, 1998, se Giddens & Sutton, 2020, s. 339) delar upp social exkludering i ”svaga” respektive ”starka” versioner och menar på att dessa två typer av social exkludering kan vara värdefullt att skilja på. En svag version syftar till att integrera den som är socialt exkluderad jämfört med en stark version, vilken gör detsamma men adderar aktiviteten att påverka de processer, genom vilka inflytelserika grupper exkluderar individen (Giddens & Sutton, 2020, s. 339). Social exkludering, att utestängas och inte ha möjlighet att delta på samma sätt som andra, påverkar individen men även samhället.

”Vi och de”

I likhet med social exkludering är begreppet ”vi-och-de” relevant vilket definieras som skillnaden mellan en ”ingrupp” och en ”utgrupp”, vilka i sin tur står för skilda attityder och värderingar men symboliserar även två skilda grupper av individer. Den ena kategorin omfattar de grupper som vi känner att vi tillhör och förstår, den andra omfattar de som vi inte kan eller vill tillhöra (Bauman, 2015, s. 47). Individens livsvärld, beteende och interaktion med andra påverkas av dessa grupper samt av vilka grupper vi tillhör och vilka vi därmed utesluter. Valen av gruppmedlemskap kan vara avsiktliga eller inte och bidrar i båda fall till att forma samhällets sociala relationer (Bauman, 2015, s. 45). Grupperna kompletterar varandra och kan bara förstås tillsammans. Talar vi om ett ”vi” måste vi också tala om ett ”de”. Grupperna uppvisar å ena sidan förtroende, tillgivenhet, trygghet, och samarbetsvilja visavi misstänksamhet, motvilja, rädsla och stridslystenhet (Bauman, 2015, s. 48).

Stigmatisering

Social exkludering och bildandet av grupper kan ge upphov till stigmatisering eller stigma i vardagligt tal. Stigma avser hur skillnader skapas av samhället vilket sker genom sociala interaktioner samt vilka metoder som används för att dela upp individer i olika kategorier (Goffman, 2014, s. 9). Enligt Goffman (2011) är stigma en avvikande egenskap och individer

som är förknippade med stigmat ses ej som fullt mänskliga, de kategoriseras som avvikande då beteende och personliga egenskaper ej är normativa (Goffman, 2011, s. 13).

Individer som utgör en stigmatiserad grupp kan tillämpa defensiv othering. Det innebär att de använder en strategi som pekar ut andra individer eller grupper inom samma grupp med syfte att avleda stigmatiseringen från dem själva, på svenska kan det benämnas som "defensiv annan". Konsekvensen av att tillämpa denna strategi blir att stigmatiseringen förstärks genom att hävda att vissa attribut gäller för andra i deras sociala kategori, men inte för dem själva (Ezzel, 2009, s. 114), detta leder till reproduktion av ojämlikhet (Ibid s. 123).

Stigmatiseringen kan även förstärkas genom att dra gränser mot andra individer inom samma grupp, boundary work, vilket syftar till att skapa en form av samhörighet i den egna gruppen och samtidigt exkludera de andra i gruppen. Gruppen framhäver sin egen värdighet och särskiljer den andra gruppen som mindre värdig (Vandevoordt & Verschraegen, 2019, s. 1). Gruppen tillämpar strategier vilka legitimerar deras närvaro och den respekt de har rätt till (Ibid s. 9).

KASAM teorin

Social exkludering och gruppindelning i "vi och de" kan kännas fjärran från att uppleva en känsla av sammanhang vilket utgör grunden i teorin om KASAM. En känsla av sammanhang kommer ursprungligen från salutogenes teori, myntad av Aron Antonovsky och betyder hälsans ursprung (Antonovsky, 2005, s. 16). Det salutogena perspektivet är motsatsen till det patogena som är kopplat till den fysiska hälsan, där man utifrån det försöker förklara varför människor blir sjuka. I det salutogena perspektivet vill man däremot leta efter och lyfta fram det friska hos individen, här studeras individens förmåga att hantera olika motgångar och vad det är som gör att hen klarar av dem. För att kunna ge förklaring till bidragande orsaker behöver man enligt Antonovsky titta på individens bakgrund och livssituation för att få en helhetsbild (Ibid).

KASAM är ett mått på individens tillit till sin egen förmåga att hantera motgång. Individen behöver uppfatta den egna tillvaron som sammanhängande vilket är möjligt när den utgörs av begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet (Antonovsky, 2005, s. 50).

De individer som har en hög känsla av KASAM har höga värden av dessa tre komponenter. Balansen mellan dem påverkar hur individen hanterar svåra situationer (Ibid s.43).

Människans tillvaro är full av fysiska och mentala påfrestningar, så kallade ”stressorer”, som påverkar oss på olika sätt. Frågan är vad det är som gör att en del trots detta bibehåller hälsa och i vissa fall även kan förbättra den. Kasam-teorin ger oss en förklaring till varför en del individer trots dessa stressorer lyckas hantera tillvaron och fortsätta att utvecklas, hur dessa individer trots yttre påfrestningar ändå strävar mot den positiva polen mellan hälsa och ohälsa. Antonovskys föremål för intresse blev att utforska faktorer som gav kraft till att bekämpa stressorer. Han tittade bland annat på resurser som pengar, kulturell stabilitet, jagstyrka och socialt stöd och fann att det gemensamma för dem var att de bidrog till att begripliggöra de stressorer individen utsätts för, då sådana erfarenheter med tiden skapar en stark känsla av sammanhang (Antonovsky, 2005, s. 17).

KASAM innefattar tre centrala begrepp vilka redogörs för i kommande stycke.

Begriplighet vilket handlar om förmågan att förstå, förklara och bedöma inre och yttre stimuli (påverkansfaktorer) som gripbara, och att en kan ta in information på ett sammanhängande och strukturerat sätt. En individ med hög begriplighet ser både positiva och negativa stimuli som ett lärande, och kommer därav i större utsträckning uppfatta situationen begriplig (Antonovsky, 2005, s. 44). *Hanterbarhet* vilket handlar om förmågan att hantera händelser utan att falla offer för omständigheterna och hur väl man upplever att det finns resurser till ens förfogande som kan hjälpa en att möta de krav eller stimuli man utsätts för. Det kan vara ens egna resurser men även en partner, vän, kollega eller ens tro på Gud. Det väsentliga är att det är någon individen har förtroende för (Antonovsky, 2005, s. 45). *Meningsfullhet* vilket handlar om en motivationskomponent enligt Antonovsky (2005) vilken utgör den viktigaste beståndsdelen, då varken begriplighet eller hanterbarhet blir funktionell utan den (Antonovsky, 2005, s. 50). Den syftar på i vilken utsträckning individen upplever att livet har en emotionell innebörd. Känner individen mening tenderar hen att kämpa trots motgångar och de uppvisar en till synes hög grad av meningsfullhet då de har förmågan att omvandla sina problem till att se dem som utmaningar (Ibid).

Struktureringsteorin

Förmåga att hantera sin livsvärld kan underlättas vid en hög grad av KASAM (Antonovsky, 2005, s.43) vilket för oss in på individens förmåga till reflexivitet och handlingskraft att förändra som är de centrala delarna i Anthony Giddens struktureringsteori. Teorin beskriver individen som aktör och samhället som struktur, centralt är den ständiga interaktionen mellan

aktörens sociala handling och strukturens existens. Detta ömsesidiga beroende benämner Giddens som dualitet där aktör och struktur är sammanbundna genom social praxis, det vill säga, samhället reproduceras konstant via aktörens handlingar (Giddens & Sutton, 2020, s. 51). Strukturen utgörs av regler och resurser vilka finns inom individen som bygger sina handlingar baserat på dessa, detta möjliggör att individen kan utmana samhällets normer och göra annorlunda. Strukturen utgör såväl möjliggörare som begränsare av sociala handlingar (Johansson, 2015, s. 425).

Teorin lyfter fram en positiv syn på människan som kompetent, reflexiv med förmågan till agens och beslutsfattande, som fri och inte fastlåst vilket utgör en central del i struktureringsteorin. Giddens beskriver det moderna samhällets snabba förändringstakt som leder till ständig reflexivitet vilket även påverkar individen som behöver vara reflexiv. Det som tidigare var vant och känt ter sig nytt och främmande och individen tvingas reflektera och revidera sina väg- och livsval. Avsaknaden av internaliserade rutiner och trygghet leder till en ontologisk otrygghet. Det uppstår ett tomrum när vi inte längre vet vad som gäller, individen behöver själv bli expert, en tydlig aktör (Giddens, 1990, s. 532-533). Detta är kännetecknen på kritiska situationer vilka kännetecknas av radikala vardagslivsförändringar (Johansson, 2015, s. 424). Konsekvensen av dessa kritiska situationer blir att ansvaret vilar helt och hållet på individen att aktivt skapa en ny tillit för att upprätthålla livskvalité och förebygga ohälsa. Att vara aktör är att kunna göra skillnad för världen, och att göra skillnad är att ha makt. Makt i denna högst generaliserade mening betyder transformativ förmåga, förmågan att ingripa i en given uppsättning händelser för att på något sätt förändra dem (Giddens, 1987, s. 277). Samhällets reflexivitet möjliggör för individen att vara aktör och inte kapitulera för samhällsstrukturen utan tvärtom, aktören kan åstadkomma förändring.

Teorier möts ofta av kritik, så även denna och här utgörs den specifikt av den starka betoningen av aktör-strukturdilemmat. I struktureringsteorin återfinns en hög grad av tron på individen och hens förmåga att forma sitt sociala liv (Giddens & Sutton, 2020, s. 51), men frågan som aktualiseras är om alla verkligen har denna förmåga?

Tidigare forskning

I tidigare forskning framkommer att frågor som fattigdom bland äldre, social exkludering, civilsamhälle och ett starkt civilsamhälle inte på något sätt är nya fenomen. Gustafsson,

Johansson och Palmer (2009) har belyst ålderspensionärer i Sverige under hög- respektive lågkonjunktur från 1990 till millennieskiftet 2000, i jämförande perspektiv med åren 1975 och 1980, för att möjliggöra att dra slutsatser om trender på längre sikt. Lågkonjunkturer medförde betydande ingripanden såsom sänkta pensioner men resultaten visar att pensionärerna klarade sig bättre än de som förvärvsarbetade men att fattigdomen i absoluta tal sågs öka bland äldre. Då det svängde uppåt i ekonomin halkade pensionerna efter arbetstagarnas lönerörelse och en ökning av relativ fattigdom konstaterades. Deras analys visade att den äldre befolkningens resurser satte dem nära den sociala fattigdomsgränsen och ökade klyftor mellan de som hade det bättre visavi sämre ställt var ett faktum. Deras slutsatser är att fattigdomen bland Sveriges äldre totalt sett är låg jämfört med internationella mått mätt och att välfärdsstaten har behållit sin motståndskraft (Gustafsson, Johansson och Palmer 2009). Välfärdssystemets åtgärder har lyckats minska fattigdomen bland äldre under 1970- och 1980-talet och den låga nivån har bibehållits till mitten av millennieskiftet. Det återfinns dock en stor grupp äldre som ligger nära fattigdomsgränsen och har begränsade ekonomiska resurser. Vidare lyfter de fram att äldre som grupp inte lika ekonomiskt homogena som tidigare och att verkligheten för många är att de har svårt att klara sig (Ibid).

Fattigdom bland den äldre befolkningen i Sverige har länge ansetts vara ett utrotat problem vilket Mac Innes (2022) avhandling bekräftar i viss mån, inkomst- och förmögenhetsfattiga svenskfödda i den äldre befolkningen är lägre än 1 procent. Däremot ses en annan verklighet framträda avseende individer födda i ett låginkomstland där siffran är 33 procent.

Utrikesfödda äldre som kommer till Sverige sent i livet löper större risk för fattigdom speciellt om hen kommer från ett låginkomstland. Diskrepansen är stor avseende fattigdom bland äldre utrikes och inrikes födda vilket Mac Innes (2022) menar tyder på brister i omfördelningen av det finansiella transfereringssystemet. Mac Innes har i sin avhandling gjort flera studier. Den första studien belyste ålderns betydelse vid migrationstidpunkten kopplat till inträde på arbetsmarknaden, den andra belyste i vilken utsträckning migrationsålder påverkade risk för att hamna i både inkomst- och förmögenhetsfattigdom (Mac Innes 2022).

Vidare menar Mac Innes (Ibid) att det har blivit bättre men inte för alla, det finns grupper av äldre som är i riskzonen för ekonomisk utsatthet. Det är av vikt att ha i åtanke att fattigdom ökar risken för social exkludering i hög ålder och att det finns fler parametrar än inkomst som utgör bidragande faktorer till inkludering. Insatser för att råda bot på den rådande situationen behöver tas fram. Mac Innes (2022) menar på att det råder ett underutnyttjande av statliga

stöd som äldreförsörjningsstöd och bostadstillägg varför ett forskningsprojekt har initierats för att belysa faktorer som påverkar mörkertalet inom nyttjandet av dessa statliga stöd.

Fattigdom kan ha flera ansikten och i betydelsen av avsaknad av psykosociala resurser kan social exkludering uppstå (Sida, 2004, s. 5), vilken kan ses som en form av ensamhet. Ensamhet definieras som diskrepansen mellan önskade och uppnådda nivåer av sociala relationer (Dahlberg, Agahi & Lennartsson, 2018). Upplevelsen av ensamhet har negativa konsekvenser för livskvalitet, hälsa och överlevnad, skriver Dahlberg, Agahi & Lennartsson (2018). De undersöker om ensamheten bland äldre har ökat de senaste 20 åren samt om förändringar skett avseende sociodemografiska, sociala och hälsorelaterade faktorer förknippade med ensamhet. Studiens ena del avser åren 1992–2014 och baserades på personer 77 år eller äldre (Dahlberg, Agahi & Lennartsson, 2018, s. 96). Resultaten påvisade att det ej förelåg någon ökning av ensamhet bland äldre, ej heller bland nyttillkomna kohorter. Studiens andra del undersökte korrelationer av ensamhet, åren 2004 och 2014 och urvalet är personer 70 år eller äldre. Resultaten visar att ensamhet i hög grad påverkas av sociala- och hälsorelaterade faktorer (Dahlberg, Agahi & Lennartsson, 2018, s. 101).

Studien baseras på enkätundersökningen SWEOLD som sedan 1992 har forskat om äldres levnadsvillkor i Sverige (Dahlberg, Agahi & Lennartsson, 2018, s. 96) och den sjätte datainsamlingen genomfördes 2021. SWEOLD inkluderar en mångfald av variabler och har ett nationellt representativt urval av äldre samt en hög svarsfrekvens vilket kan tala för representativitet hos befolkningen, även om personer som var för svaga för att intervjuas inte ingår i analysen. Baserat på korrelationen mellan ensamhet och hälsoproblem kan det betyda att studien underskattar existensen av ensamhet bland äldre, vilket också kan påverka sambandet mellan ensamhet och hälsoproblem. Studien kan inte dra slutsatser avseende orsakssamband mellan ensamhet och dess korrelat. Tidigare forskning har dock funnit att sociala faktorer är viktiga indikatorer för ensamhet, varför insatser för att stödja social integration och upplevelsen av en känsla av tillhörighet är av relevans (Dahlberg, Agahi & Lennartsson, 2018, s. 102).

I en tidigare studie undersöktes korrelation mellan motståndskraft, känsla av sammanhang, livssyfte och självöverskridande i relation till upplevd hälsa såväl fysisk som psykisk hos äldre. Resultaten visade att dessa faktorer kopplas samman till individens inre drivkraft och

styrka men även att de är väsentliga för att hantera motgångar och bibehålla hälsa (Nygren et al., 2005, s.360).

Frågan om matfattigdom har även aktualiserats i andra välfärdsländer till följd av den finansiella krisen 2008. I Europa sågs en ökning på osäkerheten kring tillgång på mat under åren 2008 till 2012 (Karlsson, 2019, s. 107).

Sammanfattningsvis talar såväl teori som tidigare forskning om betydelsen av samspelet mellan struktur och aktör vilken synes vara en nyckelfaktor för välfärdssamhället. Individens grad av handlingskraft framträder som en annan faktor av vikt då den kan vara avgörande när det gäller förmågan att förflytta sig från exkludering till inkludering.

Metod

Val av metod

Studien baseras på en induktiv forskningsdesign med en fenomenologisk ansats och utgörs av semistrukturerade intervjuer i kombination med öppen deltagande observation, så kallad etnografi. Induktiv metod innebär att teorin genereras från empirin, det vill säga, den data som framkommer i det studerade fältet (Bryman, 2018, s. 49). Fenomenologin som kvalitativ forskningsansats syftar till att fånga och beskriva hur fenomen eller företeelser uppfattas av individen utifrån hans livsvärld. För att lyckas med detta behöver forskaren se saker och ting utifrån den andres perspektiv (Bryman, 2018, s. 54).

Individens dagliga livsvärld utgörs av den verklighet hen befinner sig och agerar i vilken är möjlig att förändra, livsvärlden är individens fundamentala och påtagliga verklighet (Schutz & Luckmann, 1989, s. 3). Livsvärlden är den värld som individen upplever och tar för given (Giddens och Sutton, 2020, s. 47) vilken kan utgöras av minnen, vardagslivet samt av förväntningar om framtiden. Genom att se fenomenens möjliga variationer inom ramen för människors erfarenheter, kan forskaren komma fram till och beskriva dess kärna eller verkliga natur, den så kallade "essensen" (Creswell, 2007, s.62). Detta möjliggörs genom att forskaren ges tillträde till individens livsvärld och genom forskarens strävan efter att få förståelse och kunskap om individens upplevelser och erfarenheter erhålls en djupare förståelse.

Asper (2011, s. 139) beskriver intervjun som en samtalsrelation där forskaren försöker förstå den eller dem hen samtalar med. Sociala interaktioner utgör grunden för forskarens etnografiska arbete. Kombination av semistrukturerade intervjuer med deltagande observation kan fördjupa analysen och vara värdefull för en ökad insikt om individens livsvärld och om det studerade fenomenet. Forskaren får genom detta tillvägagångssätt själv möjlighet att uppleva fältets fysiska aspekter vilket har potential att öka den egna förståelsen för individens perspektiv (Bryman, 2018, s. 595). Deltagande observation kan vara dold, vilket innebär att individerna som forskaren observerar inte är informerade om observationen, eller öppen, vilket är motsatsen (Aspers, 2011, s.66-67). Intervjun ger möjlighet att få en djupare förståelse för ett specifikt fenomen vilket kan bidra till att skapa förståelse för ett samhällsfenomen (Rennstam & Wästerfors, 2015, s. 28).

Metodens möjligheter och utmaningar

Intervjuer är alltså närvarande i det moderna samhället (Roulston & Myungweon, 2018, s. 2) vilket möjliggör att vi kan undersöka, analysera och skapa förståelse för ett specifikt fenomen, en specifik frågeställning. Att beakta i metodvalet är att det kan föreligga risk att potentiella perspektiv inte uppmärksammas, det vill säga, att studien missar potentiella respondenter vars tankar och synsätt ger en djupare förståelse i studiens frågeställning (Bryman, 2018, s.484-485).

Urval

I fenomenologin är urvalskriterierna att respondenterna i studien har upplevt eller har erfarenhet av det studerade fenomenet (Creswell, 2007, s.128). För att finna respondenter till studien användes internet för att söka efter organisationer som bedriver matutdelning. Sökningen gav ett 20-tal träffar, vi selekterade och kontaktade tio av dem via e-post där vi kort informerade om oss och syftet med studien samt att missivet, informationsbrevet bifogades (Bilaga 1). Tre gav positiv respons och återkopplade att de ville delta och förhoppningsvis skulle det finnas personer som vill bli intervjuade. Verksamheterna är belägna i olika områden i Stockholm, såväl innerstad som förort, vilket kan bidra till variation i urvalet. Vid besöken presenterade personalen oss för gästerna varpå vi i storgrupp berättade om anledningen till vårt besök. En del besökare kom spontant fram och sa att de ville bli intervjuade, andra gånger fick vi gå runt och fråga personligen och på ett ställe var det redan

ordnat med respondenter som ville delta. Samtliga personal tillfrågades om deltagande utom en som erbjöd sig själv att ställa upp.

Urvalet för intervjuerna baseras primärt på ålderspensionärer som besöker verksamheten, men även på verksamhetens personal, såväl anställd som volontär. Anledningen till att intervjua personalen var att bredda perspektivet och ge en inblick i verksamheten från deras horisont då de träffar hundratals besökare varje vecka.

Inom fenomenologin är val av antal respondenter oftast baserat på flertal deltagare, då man strävar efter att samla in data som ger varierad och djupgående beskrivningar av fenomenet. Ju större djup och variation av beskrivningar, desto bättre slutresultat. Rekommendationen för antalet intervjuer kan variera något, dels beroende på omfattning av studien, dels på intervjuernas kvalitet, det vill säga, hur mycket av innehållet som svarar mot syftet och innehåller beskrivningar som möjliggör djupare analys (Creswell, 2007, s.126). Initialt valde vi 7 respondenter men under processens gång, innan intervjuernas genomförande, identifierades att det kunde vara av värde att komplettera med målgruppen personal. Totalt antal genomförda intervjuer blev därför tolv personer, sju ålderspensionärer och fem personal. Antalet respondenter kan komma att ökas om teoretisk mättnad inte uppfylls vid analys av datamaterialet. Mättnad uppnås när materialet är så stort och av sådan kvalitet att forskningsfrågan kan besvaras övertygande (Bryman, 2018, s. 499).

Utformande av intervjuguide

Utformandet av intervjuguide kan vara en utmaning då man i kvalitativa intervjuer i möjligaste mån, bör låta respondenten styra ordningsföljd och val av delaspekter i intervjun (Trost, 2010, s.71). Det gäller att frågorna inte är ledande, utan så öppna att respondenten själv kan styra intervjun i önskad riktning (Creswell, 2007, s.140). I intervjuguiden grupperades tematiserade frågeområden vilka behandlade frågor av personlig karaktär gällande ålder, födelseland och boendesituation. Vidare utformades ett större frågeområde med frågor kring bland annat nuvarande livssituation, det gångna arbetslivet samt inkomst. Slutligen användes avslutande frågor vilka skapade utrymme för respondenten att belysa aspekter som hen ansåg att vi hade missat eller som de ville berätta eller önskade att förtydliga (Bilaga 2).

Intervjuernas genomförande

Vilket framgick av missivet skulle intervjuerna ske på plats där verksamheten bedrivs och varje intervju skulle pågå omkring trettio minuter. Vid besöken togs vi emot av volontärsamordnare som presenterade oss för besökarna. Det öppnade upp för kontakt med respondenter som ville delta i studien. Innan intervjuerna fick respondenten ta del av missivbrevet samt underteckna ett samtycke, även muntlig information gavs om syftet med studien samt att deltagandet sker frivilligt och att hen kan avbryta sin medverkan när som helst.

Hur en intervju inleds kan vara avgörande för hur den fortsatta dialogen utvecklas. Det är viktigt att forskaren bygger ett förtroende vilket kan ske genom att låta respondenten fritt berätta om något i anslutning till intervjuens ämnesområde (Trost, 2010, s.84). Vid de första intervjuerna gavs respondenterna utrymme att prata mer fritt kring intervjufrågorna. Vi noterade dock, att vi inför kommande intervjuer, behövde styra mer för att inte intervjun skulle bli alltför utsvävande eller frångå studiens syfte. Denna avvägning kan vara en balansgång då en dialog är önskvärd samtidigt som det behöver säkerställas att forskningsfrågan besvaras. Följsamhet och att inte pressa på sin egen tankegång är A och O under intervjuarbetet, enligt Trost (2010, s. 72).

Genom att vistas i fältet och genomföra intervjuerna på plats kan en fördjupad bild och förståelse uppnås av det studerade fenomenet. Vi kunde med egna ögon se och med känslor förnimma skeenden i den kontext vi befann oss i. Många av besökarna hälsade på oss, en del kände redan till att det skulle komma sociologistudenter. Till en av verksamheterna var det kö utomhus en halvtimme innan öppning och i lokalen var det ganska trångt och en hög ljudvolym, på andra var det en lugnare stämning. I lokalerna hördes olika språk, vi noterade olika åldrar, olika nationaliteter. Det rädde en vänlig, varm och välkomnande stämning, samtal pågick vid de flesta bord och vi noterade olika röstlägen, ibland brusade någon upp eller ett samtal ökade i intensitet. Sång och musik framfördes på ett av ställena och personalen gick runt bland besökarna och hörde sig för hur det stod till.

Beskrivning av respondenterna

Namnen på de tolv personer som har intervjuats har aidentifierats och tilldelats fingerade namn. Ålderspensionären benämns även som respondent.

Ålderspensionärerna

Gemensamt för respondenterna är att de är ålderspensionärer och bor i ensamhushåll, en av dem är bostadslös. Fyra är kvinnor och tre är män, sex av dem är födda i Sverige och i Stockholm. Samtliga har förvärvsarbetat. Alla uppger att de har släkt, barn eller närstående men att relationerna är dysfunktionella i olika grad. Fem av sju uppger att de lider av ohälsa (se bilaga 3).

Alice har arbetat som sekreterare och fick avsluta yrkeslivet tidigare på grund av ohälsa. *Kjell* har arbetat som chaufför men han har inte förvärvsarbetat i Sverige. *Per* har arbetat inom säkerhet och bevakning och fick avsluta yrkeslivet tidigare på grund av en arbetsplatsolycka. *Elsa* har arbetat inom sjukvård och barnomsorg. *John* har arbetat som låssmed. *Siv* har arbetat inom sjukvården. *Hilda* har mestadels arbetat med försäljning.

Personal

Kurt, Karin, Stina, Sara och Alf upplever arbetet på de olika verksamheterna som högst meningsfullt och synonymt för dem alla är att de vill bidra till samhällsnytta. Två av dem är anställda och tre är volontärer.

Datainsamling och analysmetod

Det inledande steget i den fenomenologiska analysen är epoche, genom den möjliggörs den fenomenologiska reduktionen. Epoche innebär att forskaren stannar upp och ifrågasätter vad fenomenet egentligen har för mening (Creswell, 2007, s.59-60). Att försöka bortse från egen förförståelse och fördomar för att kunna beskriva respondenternas upplevda erfarenheter så verklighetstroget som möjligt är basalt i denna typ av studie.

Vi genomförde intervjuerna tillsammans där den som intervjuade intog en mer aktiv roll i samspelet med respondenten visavi den andre av oss som intog en mer observatörsroll och förde memos, reflektioner i form av enklare anteckningar över specifika iakttagelser som skedde under intervjun såsom leenden, pauser, suckar eller tonlägen. Intervjuerna spelades in med hjälp av mobiltelefon och efter varje dags fältarbete transkriberades dessa med hjälp av dikteringsfunktionen i ordbehandlingsprogrammet Word. Att transkribera innebär att överföra ljudinspelning till text. De transkriberade intervjuerna skrevs därefter ut, lästes igenom och kodades med hjälp av olika färgpennor, symboler, signifikanta ord och meningar samt att citat noterades, denna metod kallas marginalmetoden (Aspers, 2011, s. 185). Vi provade även att

använda kodningsverktyget Taguette men i och med att vi vill se vad “materialet talar om för oss”, den induktiva ansatsen, där en redan utarbetad teori inte återfinns, ansåg vi det svårt att välja ut begrepp att koda då det riskerade att dessa blev värderade av oss som viktiga. Enligt Trost (2010), skall kodning av data vara öppen, vilket innebär att den som analyserar materialet behöver vara öppen för andra sorts tolkningar av data än det som kan tänkas vara mest uppenbart i analysen. Meningen är att forskaren vid genomläsningen ska vara nyfiken och intresserad av att försöka förstå eller tolka dess innehåll utan att övertolka materialet (Trost, 2010, s.155).

Den vanligaste analysmetoden vid kvalitativa data är tematisk analys (Bryman, 2018, s.702). I och med valet av semistrukturerade intervjuer ansågs denna metod vara mest lämpad som analysmetod. Tematisk analysmetod är “teorifri”, vilket gör att den är anpassningsbar och att data således ej behöver kodas utifrån befintlig teori. Tillvägagångssättet används för att finna mönster eller teman som sedan organiseras för att hitta likheter och skillnader i datan, men också repetitioner, teman som återkommer flera gånger (Bryman, 2018, s.703-705).

Etiska aspekter

Forskning är en central byggsten i samhällsutvecklingen, att den är transparent samt att god forskningssed tillämpas, skapar trovärdighet, vilket är av betydelse för att människor ska vilja delta i forskningen. Om god forskningssed inte följs, kan tilliten till och trovärdigheten hos forskningen undergrävas (ALLEA, 2018, s. 9). Kunskapsskyddet visavi individskyddet innebär att forskaren finner en balans mellan olika legitima intressen vilka bör vara ständiga följeslagare i processen (Vetenskapsrådet, 2017, s. 13). God forskningssed och ansvaret för densamma är reglerat i lag (SFS 2019:504) och det åligger forskaren att följa god forskningssed (SFS 2019:504 § 4). Utöver lagstiftning har Vetenskapsrådet (2017) tagit fram publikationen “God forskningssed” som en vägledning i forskningsarbetet. Tonvikt läggs specifikt vid fyra centrala begrepp; sekretess, tystnadsplikt, anonymitet och konfidentialitet (Vetenskapsrådet, 2017, s. 40-41).

För denna studie har de etiska aspekterna utgjort en ledstjärna. Respondenterna i studien delgavs ett missiv med information om studien där det framgick att deltagandet i studien är helt frivilligt och att de när som helst kan avbryta sin medverkan. Skriftligt samtycke inhämtades, syftet med ljudinspelningen beskrevs så ock att den skulle raderas efter

transkribering och att det endast var vi som forskare som har tillgång till intervjun i sin helhet. Respondenterna fick information om att samtliga personuppgifter anonymiseras vilket innebär att deras namn inte kommer att nämnas i uppsatsen, utan blir ersatt med ett fingerat namn samt att all data kommer att hanteras konfidentiellt. Samma princip gäller för verksamheterna som vi besökte. “Med konfidentialitet menas att det som sägs inte kommer att föras vidare, ingen skall kunna få reda på vem som sagt eller gjort vad” (Trost, 2010, s.61).

Forskarrollen

I rollen som forskare ställs krav på reflexivitet, att kontinuerligt ifrågasätta “vad vi vet” och “hur vi vet det”. Att vara reflexiv är att ha ett pågående samtal om erfarenheter medan hen simultant är i nuet (Hertz, 1997, s. 7-8.). Under studiens gång har vi reflekterat enskilt och tillsammans över forskarrollens utmaningar, vi har konfronterats med perspektiv som varit såväl svåra som glädjande. Tankar har aktualiserats som har handlat om att hur intervjuerna och dialogen med respondenterna skulle kunna komma att påverka oss känslomässigt.

Innan intervjuerna hade vi en föreställning om att de som besöker verksamheter av denna karaktär gör det för att få mat och att de eventuellt befinner sig i en problematisk situation som exempelvis hemlöshet. En annan fundering som fanns hos oss var att respondenterna eventuellt skulle känna att det var besvärligt att prata om sin ekonomi, då det vanligtvis inte är ett ämne som brukar diskuteras med okända människor. Samma lika gäller frågor kopplat till ohälsa, hemlöshet med mera. Ingen av dessa funderingar infriades, dock ville flertalet inte uppge sin exakta pensionsinkomst. En fördel för oss kan ha varit att vi blev presenterade av verksamhetsansvariga då de är personer som respondenterna har förtroende för, det i sin tur kan ha underlättat förutsättningarna vid intervjutillfället.

Som Creswell (2007) framhåller behöver forskaren vara medveten om vikten av positionalitet i interaktionen mellan forskare och respondent. Det innebär att vara medveten om att egna föreställningar, baserat på kulturella och sociala aspekter samt på genus, ålder och klass, tas med i tolkningen av empirin och kan komma att avspeglas där i (Creswell, 2007, s. 179).

Detta kan också ske på ett omvänt sätt, att intervjupersonen låter sig påverkas av vilka vi som forskare är baserat på vad hen tar in i sin förståelse. Detta får vi ju inte svar på, all forskning är objektiv och vi kan endast beskriva den verklighet som vi ser. Som forskare vill vi lyfta fram vår medvetenhet om att vi skiljer oss från respondentgruppen i och med att vi inte har

personlig erfarenhet av att vara ålderspensionär eller att behöva besöka matutdelningar. Det är av hög relevans att tala om reflexivitet i detta sammanhang då den möjliggör skapandet av transparens och dialog, vilket krävs för att bilda och upprätthålla etiska forskningsrelationer.

Studiens tillförlitlighet

Motivet till denna studie är att belysa orsaker till varför pensionären besöker civilsamhällets verksamheter. Det är av hög vikt att en forskningsstudie är tillförlitlig, dock kan inte en kvalitativ forskningsstudie påvisa reliabilitet och validitet på samma sätt som en kvantitativ studie kan i och med sin formalia (Bryman, 2018, s.465). Reliabilitet avser huruvida studien går att replikera och erhålla samma utfall och validitet handlar om att säkerställa att rätt saker mäts (Ibid s. 207-210). Däremot kan studiens tillförlitlighet säkerställas genom bedömning samt uppfyllanden av följande villkor; trovärdighet, överförbarhet, pålitlighet samt möjlighet att styrka och konfirmera, uppfylls kriterierna är studien tillförlitlig (Ibid s. 467). Vi är väl medvetna om att det är svårt att frikoppla sig själv helt från det som avses att studeras, då vi alla är individer med vissa förväntningar. Vi som forskare klargör tydligt vår roll och förförståelse för att göra läsaren och oss själva medvetna om risken att påverka studien genom viss subjektivitet. Creswell (2007) betonar forskarens roll och förståelse som en central validitetsstrategi (Creswell, 2007, s.209). Vi har strävat efter att använda denna strategi på bästa tänkbara sätt genom att arbeta så öppet och förutsättningslöst som möjligt, och låta respondenternas upplevelse stå i centrum. För att uppfylla så hög validitet som möjligt har vi dels formulerat en intervjuguide utifrån frågor som på bästa sätt kan besvara frågeställningar och syfte. För att ytterligare höja validiteten har vi i presentationen av resultatet redovisat vilken respondent som har gjort vilket uttalande.

Resultat och analys

Studiens resultat påvisar att det föreligger exkludering bland gruppen ålderspensionärer och den framträder inom flera områden. Förekomsten av social, ekonomisk och digital exkludering har påvisats, vilka alla påverkar individens vardagsliv. Vidare tyder resultaten på att respondenterna har haft resurser att hantera sin livsvärld givet den exkluderande kontexten de befinner sig i. Ytterligare visar resultaten på civilsamhället som en nyckelaktör vilka skapar möjligheter för respondenterna att få mat för dagen och gemenskap, vilket bidrar till att skapa en känsla av tillhörighet. Vi har funnit att orsaker till respondenternas situation är mer

komplexerad än vad vi initialt väntade oss, det synes föreligga en kombination av ekonomisk och social exkludering samt stigmatisering.

Översikt av verksamheten och deras besökare

Vårt antagande kring orsaken till att respondenterna jämfört med andra ålderspensionärer besöker verksamheterna för matutdelning, kan härledas till faktorer såsom att de lever i ensamhushåll, har en låg inkomst, lider av ohälsa samt att det sociala nätverket är svagt. Dessa faktorer kan bidra till en högre risk för individen att hamna i svåra situationer och därmed längre ner i samhällshierarkin. Det har i studier framkommit att sociala relationer är av stor betydelse för välmående (Angelöw et al, (2015), s. 202-203). Vi menar på att det sociala nätverket är svagt hos flertalet i respondentgruppen varför verksamheten och dess personal fyller ett livsviktigt och värdefullt substitut.

Studiens resultat visar på att det kan vara en högre andel män jämfört med kvinnor som besöker verksamheterna vilket personalen bekräftar, då det är en högre andel män över lag som gästar verksamheterna. Enligt personalens teorier skulle könsfördelningen kunna bero på att kvinnor har lättare att be om hjälp i tid, att det är fler män som är hemlösa, att information sprids när män träffar vänner och kvinnor kanske inte får del av informationen på samma sätt givet en högre del av hem- och hushållsarbete. Vidare menar personalen på att stoltheten hos pensionärerna sitter djupt rotad och alla vill inte be om hjälp samt att "kvinnor kan trolla fram måltider på en spik i den här generationen", tillägger Karin. Vår egen föreställning var att det skulle vara det omvända i och med att kvinnor lever längre och har lägre pension visavi män.

Personalen har berättat att verksamheterna har knutit till sig andra organisationer och aktörer som erbjuder kostnadsfria tjänster och varor, här kan nämnas Gatujuristerna, Gula Änglarna, Äldrelots, dagligvarubranschen, restauranger samt frisör. Beroende på verksamhetens lokalisering så varierar utbudet av dessa erbjudanden, vilket medför att respondenterna ges olika möjligheter beroende på vilken verksamhet de besöker. Detta föranleder att det skulle kunna föreligga exkludering då inte alla ges samma möjligheter. Studien visar dock på att respondenterna varje vecka besöker olika verksamheter varför de potentiellt sett skulle kunna få såväl information som del av dessa extra kostnadsfria varor och tjänster.

Ålderspensionären som ekonomisk exkluderad

“Vi- och de” avspeglas avseende ekonomisk exkludering hos respondenterna, de som har ekonomiska resurser visavi de som inte har ekonomiska resurser. Respondenterna får inte del av välfärdssystemet, vilket ska utgöra ett grundskydd för individen, i tillräckligt hög utsträckning och regeringen menar på att den ekonomiska ojämlikheten breder ut sig. Resultaten i denna studie stärker detta påstående. Majoriteten av respondenterna har varit med och byggt upp den svenska välfärden men kan inte leva på sin pension. Pensionen är låg, vilket kan tänkas bero på att de har jobbat inom yrken som inte anses vara högavlönade.

Vid intervjun ställdes frågan om de känner till den statliga ersättningen äldreförsörjningsstöd vilken ska bidra till en skälig levnadsnivå för den som har låg eller ingen pension (se bilaga 4). “Jag känner inte till ordet äldreförsörjningsstöd och jag vet inte om det skulle gå till att söka det alls”, svarar Hilda. Resultaten visar att flertalet inte känner till äldreförsörjningsstöd eller vet hur en ansökan går till, detta kan bero på att informationen är otillgänglig och det är svårt att ansöka om något en inte har vetskap om.

Det är okänt för oss om respondenterna vid yrkesvalet tänkte på lön och löneutveckling kopplat till den framtida pensionsinkomsten. Sex av sju respondenter har förvärvsarbetat i Sverige, en av dem har endast arbetat utomlands. I intervjuerna framkommer det att respondenterna har arbetat inom yrken de trivdes med och tyckte om. En del beskriver det som “det bästa jobb jag har haft” eller “jag har jobbat med allt möjligt i mitt liv som jag har varit road av, jag har aldrig gått till jobbet och sagt vilket skitjobb jag har”. Med facit i hand synes dock effekten av yrkesvalet vara en pension som inte räcker till men självklart kan andra faktorer utgöra bidragande orsaker till detta faktum. Faktorer som framkommer är bland annat att två respondenter fick avsluta yrkeslivet tidigare än planerat på grund av ohälsa vilket kan medföra en lägre pension. I ljuset av förflyttningen från ett inkluderande arbetsliv med månadslön till ett liv som fattigpensionär framträder att exkluderingen är en del av deras livsvärld.

“Trots att man har jobbat 40 år så har man ändå inte någon sådan pension att det räcker till helt enkelt. Så nu har man ju fått ännu mera höjd hyra och allting som det nu talas om i samhället för det talas det ju mycket om just nu” (Siv)

Respondenterna har fallit utanför det skyddsnet som de förväntade sig skulle tillgodose deras behov vid pensionen, med andra ord en otillräcklig inkomst.

Ålderspensionären som digitalt exkluderad

Ett annat förväntat skyddsnät i välfärdssamhället är att få tillgång till myndighetsinformation samt vårdtjänster när det så behövs. Resultaten visar att det utöver social och ekonomisk exkluderingen även föreligger digital exkludering. Digitalisering syftar till att öka individens självständighet (Bauman, 2015, s. 199) men anpassningen till det digitala som enda möjlighet, medför för Siv, det motsatta. Hon berättar om ett digitaliserat samhälle där vårdbesök ska bokas digitalt. Barnen har hjälpt henne att installera BankID men då hon inte vet hur den nya telefonen fungerar så hjälper ju inte det, ingen har visat henne hur den fungerar.

“Jag ringde till vårdcentralen då kom ju inte fram, när jag inte kom fram gick jag dit, jag har vårdcentralen snett över gatan. Jag frågade “vad ska jag göra”? Hon sa “du får ringa till 1177”. Så jag gick hem och gjorde det och då säger dom ”du måste ha BankID”, jaha tack sa jag och la på luren. Jag har BankID i min mobil, jag har låtit göra det men eftersom min telefon är ganska ny så kan jag den inte” (Siv)

Detta påvisar en förstärkt exkludering då såväl hårdvara som mjukvara finns men inte kompetensen. Individen behöver finna nya sätt att använda ny teknik då tidigare färdigheter blivit omoderna och vikten av att förändra oss är nödvändig om vi vill hålla jämna steg med utvecklingen (Bauman, 2015, s. 199). Digital exkludering kan även ses i ljuset av Marx klassteori då det finns “de som har” och “de som inte har”, vilket kan appliceras på resurser i form av kompetens.

Även John har fått erfara digital exkludering förutom den sociala och den ekonomiska exkluderingen som han har drabbats av, bland annat med hemlöshet. Tidigare har vederbörande fått “socialbidrag” utbetalt via ICA-kort, plötsligt upphör utbetalning och han får veta från kommunen att han behöver ansöka om pension vilket han inte kände till. Han trodde att det sker per automatik vid pensionsåldern. Han berättar, “Pensionsmyndigheten sa att jag skulle återkomma med ett kontonummer, men jag har ju inte ett bankkonto”. John har varken tillgång till en smartphone, dator eller information om att det åligger honom att ansöka om pension. Detta påvisar digital exkludering men även ekonomisk.

Ålderspensionären som socialt exkluderad

Utöver ovannämnda exkluderingsfaktorer påvisar studien även social exkludering. För den som befinner sig långt ner i samhällsstrukturen kan utanförskapet upplevas påtagligt. Den sociala exkluderingen som har uppstått i och med att de har lämnat arbetslivet och inte har så stort nätverk av vänner, släkt och familj innebär att respondenterna, inte har samma möjligheter som andra ålderspensionärer att delta fullt ut i samhället. Av intervjuerna framgår

att samtliga respondenter har yrkesarbetat vilket i sig kan antas utgöra en inkluderande social kontext för respondenten. När detta sociala nätverk inte längre utgör en del av individens livsvärld kan det betyda en förflyttning från social inkludering till social exkludering och behovet av social tillhörighet tillgodoses ej. Respondenterna ges med andra ord inte samma möjligheter som andra ålderspensionärer.

Elsa talar om ensamhet, hennes sociala situation ser ut så att hon inte har någon familj längre. Hon berättar att hon har hela familjen på kyrkogården och att hon inte har så mycket kontakt med släktingar. "Jag är inte lika fin som dem", säger hon och skrattar lite.

Varpå vi frågar, tänker du så? eller tänker de så? "De tänker så", svarar Siv. Resultatet pekar på social ojämlikhet, vilken är en central faktor i ett existerande klassamhälle (Svallfors, 2016, s. 36). Elsa ger uttryck för hur den sociala exkluderingen framträder då hon berättar att hennes släkt är finare än hon själv. Att inte tillhöra den gruppen påvisar att social exkludering föreligger. Vidare berättar Siv, att hon besöker flera olika verksamheter varje vecka. Vi frågar, vad är det viktigaste anledningarna till att du kommer hit? Hon svarar,

"Jag kommer hit för att få någonting att äta, att träffa vänner och se vilka som finns och lever. Fast som punkt nummer två kommer det vänliga bemötandet i regel och den respekten man bemöts med, det är det som är så viktigt. Det är dom som gör dagen" (Siv)

Människan har ett livslångt behov av att bli sedd och bekräftad och har alltid strävat efter gemenskap. En grupp utgör ett grundläggande skydd för individen varför det är av hög vikt att ständigt vara nära gruppen, att vara inkluderad och accepterad (Strang, 2014, s. 13, 73).

Social exkludering framträder inom den egna gruppen

Resultaten av intervjuerna påvisar att social exkludering även skapas av individer och grupper som själva är exkluderade. Genom att kategorisera andra besökare leder det till stigmatisering. Pensionärerna som besöker verksamheten kan identifiera sig med likasinnade individer som också besöker verksamheten och de utgör då "vi-gruppen". "Vi-gruppen" är en grupp som skapas för att få ett starkare band med den gruppen de tillhör, vilket i sin tur skapar en känsla av tillhörighet och gemenskap. "Vi-gruppen" är den grupp som individen känner sig trygg i medan "de-gruppen" är en grupp som individen sammanväver med något negativt, en grupp som inte har det de själva har (Bauman, 2015, s.47).

Respondenterna förstärker exkluderingen inom den egna gruppen genom att bilda nya grupper vilket leder till en ökad stigmatisering. Detta möjliggör för dem att försöka undvika att själva bli stigmatiserade, de utpekar andra som är ”lägre i hierarkin” än de själva är, så kallad defensive othering. På två av verksamheterna framkommer åsikter vilka framförs av såväl kvinnor som män, att det finns besökare som de inte anser hör hemma där, bland annat på grund av deras orätta syften. Dessa orätta syften är bland annat att en del säger sig ha flytt från kriget i Ukraina men det stämmer inte alltid, en del stjälar, en del roffar åt sig då det arrangeras kläutdelning och en del lyssnar inte när personalen talar vilket uppfattas som respektlöst. Detta kan förklaras av Baumans (2015) teori om gruppindelningar i ett “vi-och-de”, vilket pekar på olika attityder och värderingar och visar på två skilda grupper av individer.

“Men det finns folk som bär sig illa och dumt åt, de ska alltid bråka. En del är ju bara så. Han som har bott i Sverige i så många år borde vara assimilerad men många är ju inte det” (Hilda)

Assimilation innebär att en nyanländ individ anpassar sig till rådande normer och värderingar i det nya landet. Syftet med denna process är att individen förväntas införliva det nya landets kultur som överordnat. Hilda menar på att personen i fråga inte lever upp till hennes förväntningar om anpassning (Petersson, 2006, s. 13).

Respondenternas agerande och strategi att bilda nya grupper inom den egna gruppen, vilket kan ske omedvetet, kan ses som en form av defensive othering, de menar på att vissa regler gäller för andra i deras sociala kategori men inte för dem själva (Ezzel, 2009, s. 114). Genom att dra gränser mot andra inom samma grupp tillämpar de strategin boundary work, vilken syftar till att skapa samhörighet i den egna gruppen medan exkludering av den andra gruppen sker, den gränsdragande gruppen framstår som mer värd i jämförelse (Vandevoordt & Verschraegen, 2019, s. 1). Boundary work synliggörs även när Hilda får frågan om när hon för första gången besökte ett soppkök eller matutdelning. Hon svarar omgående och skarpt,

“Jag har stort problem med ordet “soppkök”. Det blir som man har sett på bilder där folk köar för en brödbit. Soppkök beskriver mitt i kriget där folk bor i källare, kommer upp smutsiga, trasiga och i bästa fall överlever de dagen, det är ungefär så och sån nöd är det ju inte, i alla fall inte ännu. Så “soppkök” är ett missbrukat ord, ett fruktansvärt obehagligt ord men däremot så har vi ju matutdelning” (Hilda)

Hilda tillämpar boundary work i och med den gräns som hon drar mellan synen på sig själv som besökare hos civilsamhällets matutdelning jämfört med den syn hon har på vilka som gästar ett “soppkök”. Respondenten särskiljer "människor som vi" från "människor som dem" och sådana kategoriseringar genomsyras ofta av normativa utvärderingar av människors karaktär och beteende (Vandevoordt & Verschraegen, 2019, s. 2).

Tillhörighet

Resultaten visar att respondenternas livsvärldar påverkas av exkluderingens olika skepnader. Genom att besöka verksamheterna försöker de att motverka exkludering och skapa tillhörighet. Studien har undersökt vilken betydelse verksamheterna har och vilken funktion de fyller för att skapa inkludering. Per liknar verksamheten vid ett hem och säger "det är som ett hem, det ser du ju själv". Ett hem kan symboliseras som en trygg och säker plats, dock vet vi att det inte alltid är fallet. Gemensamt för respondenterna är att de besöker verksamheterna flera gånger i veckan och deras upplevelse är en stark tillhörighet och gemenskap.

Respondenterna behöver uppfatta sin livsvärld som begriplig, hanterbar och meningsfull för att få de bästa förutsättningarna att hantera motgång, dessa tre begrepp är centrala inom kasam- teorin. Upplever individen en hög grad av dessa tre komponenter ökar förutsättningarna att förflytta sig från exkludering till inkludering vilket inverkar på såväl social, ekonomisk som digital exkludering.

Baserat på berättelserna från Elsa och Siv utgör verksamheten ett viktigt eller kanske till och med livsavgörande sammanhang. Elsa säger att hon besöker verksamheten för att höra röster omkring sig och tillägger "även om jag inte känner någon eller umgås med någon så är det ju en gemenskap". Vi frågar, "om den här verksamheten inte fanns, vad skulle det innebära för dig?". Siv svarar, "om den inte fanns, då skulle jag helt gå under isen, psykiskt alltså" och hon berättar vidare om hur ensam och isolerad hon kände sig innan hon började besöka verksamheten.

Gemenskapen som respondenterna upplever skapar en känsla av sammanhang vilken är viktig för att uppfylla individens behov av grupp tillhörighet. Yrkeslivet kan fylla en funktion av tillhörighet och att gå i pension kan vara en stor omställningsprocess för individen då arbetet har varit en del av den egna identiteten och även fyllt ett behov av att höra till. Pensioneringen är en livshändelse som för en del medför negativa konsekvenser då hen kan utveckla en känsla av diskontinuitet eller stagnation, vilket betyder att känna sig utanför den sociala gemenskapen (Stier, 2003, s.90, 132). Personalen delar respondenternas bild av verksamhetens funktion som en plats att känna tillhörighet och att få behovet av mat och gemenskap tillgodosett. Resultaten visar att verksamheten arbetar kontinuerligt med det som Veit-Wilson (Veit-Wilson, 1998, se Giddens & Sutton, 2020, s. 339) benämner som en "svag version av social exkludering" vilken syftar till att integrera den som är socialt exkluderad. I

jämförelse ses en "stark version" allt annat lika, men med tillägget att försöka åstadkomma påverkan på processer av grupper med makt att exkludera. En känsla av tillhörighet är något som skapas via gruppen och som vi medvetet eller omedvetet bildar både i privat- och yrkeslivet (Strang, 2014, s.55).

John uttrycker att han i många år har besökt verksamheten och säger "det är en rutin, hit måste jag komma". Vi ställer frågan, vad är det bästa med att komma till den här verksamheten? och han svarar, "förutom maten är det att få prata och umgås med jämlika och få hjälp av personalen". Regelbundna rutiner kan bidra till att skapa förutsättningar för bättre hälsa och kan göra att vardagen fungerar bättre. Det har blivit en vana för John att besöka verksamheten och den sociala gemenskapen han upplever stärker hans känsla av sammanhang. Möjligheten till att få dela upplevelser och bördor med människor som har liknande erfarenheter och som förstår, kan vara välgörande för individen, det kan lindra och åtminstone för stunden, upphäva känslan av ensamhet och utsatthet (Strang, 2014, s.21).

Aktörskap

I det individualiserade samhället är allt upp till aktören, individen. Att kunna påverka sin situation är att ha makt i någon mening. Studiens resultat påvisar att det är just detta som respondenterna har. Diskursen är att fattigpensionärer befinner sig på samhällets botten, dock har de som vi har mött, visat på aktörskap och att det går, trots omständigheter att hantera sin livsvärld och dess utmaningar. De lever i en till synes svår situation men kan påverka den genom att besöka verksamheterna för att få mat och aktivt skapa samhörighet. Detta kanske inte alla individer har handlingskraft att åstadkomma.

Alice beskriver att hon har satt sig i den här situationen själv för ett antal år sedan då hon var tvungen att bryta upp och skuldsätta sig. Trots detta är hon positiv och visar på ett aktörskap och säger "det kunde vara bättre men det kunde vara sämre men vi får ta det som det är". Hon anser att pensionen inte räcker till mat och inte heller till tandvård och hårvård och värre skulle det bli om det blev kostnader för sjukhusvård.

Siv berättar att hon hade det svårt en tid och tog sig inte för så mycket. Vid ett tillfälle hörde Alf, en i personalen av sig för att uppmuntra Siv och sa, "jag ska tala på söndag, du kommer väl?" "Ja", svarade Siv och kände att hon hade någon som peppade henne. Siv säger, "jag

hade någon som drog i mig”. Samhället är i ständig förändring och dess reflexivitet skapar möjlighet för individen att vara reflexiv och utöva aktörskap. Personalen i detta fall kan ses synonymt med befintlig struktur vilken samspelar med individen som skapar sin egen förändring genom att ta sitt aktörskap (Giddens & Sutton, 2020, s. 51). Aktörskap framträder även då respondenterna framför åsikter med negativa förtecken om andra besökare.

Diskussion

Studiens avsikt är att ur ett socialpolitiskt perspektiv belysa levnadsvillkor hos ålderspensionärer i Stockholm som är hänvisade till att besöka civilsamhällets verksamheter för att få hungern tillgodosedd ur flera perspektiv. Vidare syftar studien till att utforska om det föreligger exkludering och hur den i så fall framträder, på vilket sätt den påverkar individens livsvärld samt vilka resurser individen har att hantera densamma.

Sveriges pensionssystem är enligt en ny undersökning bland det bästa i världen (Mercer, 2022), trots det har vi mött medmänniskor där välfärdssamhällets skyddsnät inte verkar tillräckligt omfattande. När Sveriges pensionssystem reformerades 1998 var syftet att komma till rätta med påvisade brister i systemet (Kruse & Ståhlberg, 2020, s. 19). Kanhända är vi där igen, två decennier senare, då Pensionsmyndigheten lanserar att de tar fram en rapportserie om hur pensionssystemet kan förändras. Där framgår, att arbetet ska bidra till en strukturerad politisk diskussion och genomtänkta beslut i frågan om pensioner, bland annat ska det belysas hur fattigdom bland pensionärer kan minimeras (Pensionsmyndigheten, 2022c).

För ålderspensionärerna i denna studie framstår civilsamhällets aktörer som en förutsättning för att tillgodose deras behov av hunger och gemenskap. Dagligen kan vi ta del av medias rapportering om hur civilsamhället uppåddar engagemang för att bistå människor i behov av mat, ett samtal, varma kläder, ett leende eller en matkasse. Civilsamhället som aktör ser utan tvekan ut att fortsatt utgöra en nyckelroll i välfärdssverige.

Något som kan komma att stärka civilsamhällets roll ytterligare är det ekonomiska läge som Sverige står inför vilket beskrivs i den makroekonomiska prognos som Regeringen lade fram

den 31 oktober. Prognosen pekar på att Sverige går in i en lågkonjunktur 2023 vilken präglas av hög inflation, stigande räntor och en stigande arbetslöshet och regeringen menar på att prioriteringar kommer att vara nödvändiga (Regeringen, 2022c). Sveriges kommuner och regioner bekräftar den dystra bilden i den nyligen publicerade ekonomirapporten som poängterar vikten av att effektivisera och bromsa de ökade behoven av välfärd med preventivt arbete och digitalisering (SKR, 2022, s. 5). Det är ingen munter läsning och det ekonomiska läget kommer att ge återverkningar på mikronivå, vilka för var och en av oss, kan tänkas spåda på oron avseende den egna hushållsekonomin. Frågan vi ställer oss är hur det upplevs för de ålderspensionärer som är del av den här studien och för deras jämlika, kanhända att denna oro befästs i än högre grad hos dem som redan befinner sig i en utsatt situation.

I omvälvande tider av osäkerhet är en känsla av sammanhang, att höra till och vara inkluderad kanske av än större betydelse för oss människor. Därför är det oroande att studiens resultat visar på förekomsten av exkluderingens många ansikten i form av social, ekonomisk och digital exkludering. Det positiva är att respondenterna i studien påvisar förmåga till agens och genom den tar makten över sin situation. Att vara aktör är att kunna göra skillnad för världen, och att göra skillnad är att ha makt (Giddens, 1987, s. 277). När vi talar om den sociala exkludering som vi funnit i studien vet vi att även regeringen är medveten om att den återfinns bland den äldre delen av befolkningen. Som åtgärd har de tagit fram förslag för en så kallad "gemenskapssatsning" som beräknas under åren 2023–2025 få 75 miljoner kronor årligen i anslag. Satsningen syftar till att motverka ensamhet bland äldre och civilsamhället antas fortlöpande vara en viktig samverkanspart då ekonomiska resurser avsätts specifikt för uppdraget (Regeringen, 2022d). Människan har alltid varit ett flockdjur och upplevelsen av social inkludering och att höra till, är ett basalt mänskligt behov och inget som raderas ut ur ens DNA för att det föreligger en lågkonjunktur.

Att sätta in åtgärder för att bryta social exkludering är bra men det räcker inte när ålderspensionärerna som vi har mött inte kan leva på sin pension. Frågan som aktualiseras härnäst är vilka förändringar som behöver göras i välfärdssystemen för att komma åt grundproblemen och vilka är dessa? Vad behöver ske för att ojämlikheten inte ska reproduceras? Frågeställningar som dessa har inte något enkelt svar. Statskassan har inte lika många penningpåsar som Prins John i sagan om Robin Hood och Sverige står inför en dyster ekonomisk tid med hög inflation och priser på de mest elementära varor och tjänster som skjuter i höjden. Pensionerna kommer att höjas i takt med inflationen, dock regleras detta i

efterskott vilket gör situationen än mer ohållbar och svår för den som lever i relativ fattigdom eller nära gränsen till densamma (Pensionsmyndigheten, 2022d).

I en lågkonjunktur kan det fundament som välfärdens skyddsnät utgör kanske komma att uppfattas ännu skörare vilket kan drabba den hårt som redan befinner sig längre ner i samhällshierarkin. Förutom regeringens gemenskapssatsning, vilken ska råda bot på social exkludering bland äldre, höjs pensionerna och bostadstillägget 2023 men frågan är om det är tillräckligt? I Tidöavtalet, den av regeringen och sverigedemokraterna framtagna överenskommelsen för Sverige, framgår att förslag ska tas fram på hur pensionärernas ekonomi kan stärkas och valfriheten värnas (Tidöavtalet, 2021, s. 58.) I övrigt finns inte mycket att läsa om hur de som varit en del av att bygga den svenska välfärden ska få del av den i tillräcklig utsträckning.

Så vad kan mer göras för medmänniskorna som vi har fått möjligheten att intervjua och deras jämlika, hur ska fattigpensionären klara sig i kommande lågkonjunktur? På vilket sätt ska de få del av välfärdens kaka och uppnå en skälig levnadsnivå? En väg framåt kan vara att i högre utsträckning än idag och på flera sätt, tillgängliggöra information om de statliga ersättningar som finns att ansöka om för given målgrupp. I november erhöll 24 196 personer äldreförsörjningsstöd och 296 105 personer uppbar bostadstillägg i åldersgruppen 65 år och uppåt, det är en högre andel kvinnor visavi män som är berättigade till dessa ekonomiska stöd (Pensionsmyndigheten, 2022e). Vi menar på att bostadstillägg eller äldreförsörjningsstöd kan utgöra en avsevärd skillnad och avgöra huruvida individen kan förflytta sig från ett liv som fattigpensionär till ett liv som ålderspensionär med en skälig levnadsnivå. Att vara berättigad till en statlig ersättning skulle med andra ord kunna innebära att individen går från en exkluderande till en inkluderande ekonomisk kontext, vilket i sin tur har påverkan på andra exkluderingsfaktorer.

Studiens resultat visar på att information om rättigheten och möjligheten att ansöka om dessa två statliga ersättningar, är för deltagarna i studien tämligen okänt vilket är anmärkningsvärt. Det är nära till hands att reflektera kring om okunskapen gäller samma lika för fler i målgruppen? Vi ställer oss frågan om detta påvisar ett systemfel och om det föreligger brister i hur information kommuniceras och tillgängliggörs för att nå alla? Detta är en form av exkludering som leder till ökad ojämlikhet och som behöver åtgärdas för att säkerställa att

information nås av den som har behov av den. Det är svårt att ansöka om något som är okänt för en och digitaliseringens exkludering förstärker möjligheten att få tillgång till information. En positiv effekt som studien kan ha bidragit med är att ha ökat kunskapen om äldreförsörjningsstöd, vilket kan ha lett till att någon av respondenterna har ansökt och fått del av denna ersättning.

Vi ser en hierarkisk samhällsstruktur framträda där det synes som att det mest uppenbara har missats, nämligen att säkerställa en välfärd för alla. Det har kritiserats att det finns många ålderspensionärer i Sverige som inte får sina basala behov tillgodosedda. Civilsamhällets verksamheter fyller en del av dessa behov och om de mot förmodan skulle upphöra så skulle det drabba respondenterna negativt. Å ena sidan kan det anses vara bra att dessa verksamheter finns men å andra sidan kan det ses som ett bevis på att välfärden inte fungerar. Existensen och det ökade behovet av civilsamhällets aktörer i sig är en uppmaning till politiker att förändra situationen med en långsiktig plan. Individen ska inte i välfärdssverige behöva förlita sig på välgörenhet när det som behövs är politiska beslut som säkerställer att mänskliga rättigheter blir tillgodosedda. När respondenterna besöker de olika verksamheterna för matutdelning har de gått från att vara exkluderade till att bli inkluderade, genom att deras basala behov blir tillgodosedda. Men så länge de behöver besöka verksamheterna befinner de sig fortfarande i en exkluderad kontext. Vi menar på att det sker en reproducering av social skiktning så länge som civilsamhällets aktörer behöver bedriva och intensifiera denna typ av verksamhet.

Kunskapen om målgruppens behov behöver i högre utsträckning än vad denna studie har haft utrymme till utforskas. Mot bakgrund av de samhälls- och välfärdsutmaningar som Sverige befinner sig i är det inte oväntat att det kan komma att bli fler som ryms i begreppet "fattigpensionärer", varför vidare forskning är högst relevant för att komma till rätta med dessa samhällsklyftor. Ett relevant nästa steg kan därför utgöras av djupintervjuer och fokusgrupper med ett större antal respondenter. Som komplement kan med fördel kvantitativa studier adderas kopplat till faktorer som inkomst, bostadsort, etnicitet, utbildningsnivå, yrkesval, hushållets sammansättning samt genus.

Svart på vitt kan vi konstatera, baserat på de livsvärldsberättelser som vi har fått ta del av, att det föreligger ojämlikhet avseende levnadsvillkor i välfärdens Sverige idag. Det ser vi med egna ögon, bara vi vågar titta. Med detta på näthinnan behöver samhället, det vill säga stat,

medborgare och civilsamhälle, kraftsamla och verka för att vidmakthålla eller till och med i vissa delar, återupprätta, ett samhälle för alla. Ett samhälle, där ojämlika livsvillkor och exkludering för ålderspensionärer är ett minne blott.

Källförteckning

- ALLEA (2018). Den europeiska kodexen för forskningens integritet. *All European Academies*, ss. 1-16. Nedladdad 2022-11-27 från [SW_ALLEA_Den_europeiska_kodexen_f%C3%B6r_forskningens_integritet_digital_FINAL.pdf \(vr.se\)](http://www.vr.se/SW_ALLEA_Den_europeiska_kodexen_f%C3%B6r_forskningens_integritet_digital_FINAL.pdf)
- Andersson, Lars & Öberg, Peter. (2012). *Jämlig ålderdom?: i samtiden och framtiden*. Malmö: Liber.
- Angelöw, Bosse, Jonsson, Thom & Stier, Jonas. (2015). *Introduktion till socialpsykologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Antonovsky, Aaron. (2005). *Hälsans mysterium*. Stockholm: Natur och kultur
- Aspers, Patrik. (2011). *Etnografiska metoder: Att förstå och förklara samtiden*. Stockholm: Liber.
- Bauman, Zygmunt. (2015). *Att tänka sociologiskt*. Göteborg: Korpen.
- Bergh, Andreas. (2008). Hur blev Sverige rikt och jämlikt? *Ekonomisk debatt* no 5, s. 41-53. Nedladdad 2023-01-10 från <https://www.nationalekonomi.se/sites/default/files/legacy/36-5-ab.pdf>
- Bryman, Alan. (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber.
- Creswell, John W. (2007). *Qualitative Inquiry & Research design: choosing among five approaches*. Thousand Oaks: SAGE.
- Dahlberg, Lena, Agahi, Neda & Lennartsson, Carin. (2018). Lonelier than ever? Loneliness of older people over two decades. *Archives of gerontology and geriatrics*, s. 75, 96-103. Nedladdad 2022-12-28 från <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:du-26599>
- Edling, Christofer & Liljeros, Fredrik. (2016). Social skiktning i Edling, Christofer & Liljeros, Fredrik (red.), *Ett delat samhälle: makt, intersektionalitet och social skiktning*. Stockholm: Liber.
- Ezzell, Matthew B. (2009). Barbie Dolls on the pitch: Identity work, defensive othering, and inequality in women's rugby. *Social problems*, Vol. 56, No. 1, s. 111-131. <https://www.jstor.org/stable/10.1525/sp.2009.56.1.11>
- Giddens, Anthony. (2012/1987). State, Society and Modern History i Calhoun, C., J. Gerteis, J. Moody, S. Pfaff och I. Virk. (red.), *Contemporary Sociological Theory*, s. 276. Malden, MA: Wiley-Blackwell.
- Giddens, Anthony. (2012/1990). The Consequences of Modernity, i Calhoun, C., J. Gerteis, J. Moody, S. Pfaff och I. Virk. (red.), *Contemporary Sociological Theory*, s. 532-533. Malden, MA: Wiley-Blackwell.

- Giddens, Anthony & Philip W Sutton. (2020). *Sociologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Goffman, Erving. (2011). *Stigma: den avvikandes roll och identitet*. Lund: Studentlitteratur.
- Goffman, Erving. (2014). *Stigma: den avvikandes roll och identitet*. Stockholm: Norstedt.
- Gustafsson, Björn, Johansson, Mats & Palmer, Edward. (2009). The welfare of Sweden's old-age pensioners in times of bust and boom from 1990. *Ageing & Society*. DOI: 10.1017/S0144686X08008167.
- Hallberg, Stefan. (2021). Prioritera pensionärerna före bistånd. *Skaraborgs Allehanda*, 18 oktober. Nedladdad 2022-12-28 från [Prioritera pensionärerna före bistånd \(sla.se\)](https://www.sla.se/prioritera-pensionarerna-fore-bistand/)
- Hertz, Rosanna. (1997). *Reflexivity & voice*. Thousand Oaks: SAGE.
- Johansson, Thomas. (2015). Anthony Giddens och det senmoderna, i Månson, Per (red), *Moderna samhällsteorier: Traditioner riktningar teoretiker*. Lund: Studentlitteratur
- Jonsson, Jan O & Mood, Carina. (2022). Vad är fattigdom och hur bör den mätas? *Socialmedicinsk tidskrift* no 4, ss. 438-448. Nedladdad 2022-11-29 från <https://socialmedicinsktidskrift.se/index.php/smt/article/view/2837/2633>
- Karlsson, Magnus. (2019). Matfattigdom i välfärdsstaten. *Socialmedicinsk tidskrift* no 1, ss. 106-115. Nedladdad 2022-12-06 från <https://socialmedicinsktidskrift.se/index.php/smt/article/view/1916/1789>
- Kruse, Agneta & Ann-Charlotte Ståhlberg (2020). Pensionsreformen 1994 - ett kvarts sekel senare. *Ekonomisk debatt* no 7, ss.19-27. Nedladdad 2022-12-12 från [Pensionsreformen 1994 – ett kvarts sekel senare](https://www.svea.se/ekonomisk-debatt/2020/12/19-27-pensionsreformen-1994-ett-kvarts-sekel-senare/)
- Luther, Martin (2011). *Lilla Katekesen*. Göteborg: Göteborgs stift
- Mac Innes, Hanna. (2022). *Older people in Sweden: age at migration, poverty, and utilization of long-term care services*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet. Nedladdad 2022-12-28 från [https://gupea.ub.gu.se/bitstream/handle/2077/70605/Kappa%20Hanna Mac Innes%20utan%20papers0225.pdf?sequence=3&isAllowed=y](https://gupea.ub.gu.se/bitstream/handle/2077/70605/Kappa%20Hanna%20Mac%20Innes%20utan%20papers0225.pdf?sequence=3&isAllowed=y)
- Marx, Karl. (2012/1844). Economic and Philosophic Manuscripts i Calhoun, C., J. Gerteis, J. Moody, S. Pfaff och I. Virk. (red.), *Classical Sociological Theory*, ss. 146. Malden, MA: Wiley-Blackwell.
- Mercer (2022). Mercer CFA Institute Global Pension Index 2022. Nedladdad 2022-12-13 från [Mercer CFA Institute Global Pension Index Report - 2022](https://www.mercer.com/global-pension-index-report-2022/)
- Mood, Carina & Jonsson, Jan O. (2019). *Den nya fattigdomen*. Stockholm: Riksbankens jubileumsfond.
- Nygren, Björn, Aléx, Lena, Jonsén, Elisabeth, Gustafson, Yngve, Norberg, Astrid & Lundman, Berit. (2005). Resilience, sense of coherence, purpose in life and self-transcendence in relation to perceived physical and mental health among the oldest old. *Aging*

& mental health, vol. 4, ss. 354-362. Nedladdad 2022-12-14 från <https://doi.org/10.1080/1360500114415>

Pensionsmyndigheten (2022a). *Varför finns det fattigpensionärer - vilka är de och hur kan de bli färre?* Nedladdad 2022-12-28 från [Varför finns det fattiga pensionärer - vilka är de och hur kan de bli färre? | Pensionsmyndigheten](#)

Pensionsmyndigheten (2022b). *Äldreförsörjningsstöd*. Nedladdad 2022-12-14 från [Äldreförsörjningsstöd | Pensionsmyndigheten](#)

Pensionsmyndigheten (2022c). *Rapportserie om hur pensionssystemet kan förändras*. Nedladdad 2022-12-16 från [Rapportserie om hur pensionssystemet kan förändras | Pensionsmyndigheten](#)

Pensionsmyndigheten (2022d). *Inkomstpensionen ökar med 3 procent 2023*. Nedladdad 2022-12-05 från [Inkomstpensionen ökar med 3 procent 2023 | Pensionsmyndigheten](#)

Pensionsmyndigheten (2022e). *Bostadstillägg - månadsutbetalningar - Pensionsstatistik - Pensionsmyndigheten*. Nedladdad 2022-12-28 från [Bostadstillägg - månadsutbetalningar - Pensionsstatistik - Pensionsmyndigheten](#) *Äldreförsörjningsstöd - månadsutbetalningar - Pensionsstatistik - Pensionsmyndigheten*. Nedladdad 2022-12-28 från [Äldreförsörjningsstöd - månadsutbetalningar - Pensionsstatistik - Pensionsmyndigheten](#)

Petersson, Bo. (2006). *Invandring och integration i Danmark och Sverige: likt och olik i debatt och politiskpraxis i Hedetoft*, Ulf, Petersson, Bo & Sturfelt, Lina (red.), *Bortom stereotyperna? invandrare och integration i Danmark och Sverige*, Makadam förlag i samarbete med Centrum för Danmarksstudier vid Lunds universitet, Göteborg.

Regeringen (2012). *Framtidens civilsamhälle*. Nedladdad 2022-12-28 från <https://www.regeringen.se/contentassets/b63e19afcada460da9c723fd5bf211b9/framtidens-civilsamhalle>

Regeringen (2022a). *Budgeten för 2023 på fem minuter*. *Budgeten för 2023 på fem minuter*. Nedladdad 2022-11-17 från [Budgeten för 2023 på fem minuter - Regeringen.se](#)

Regeringen (2022b). *Sveriges genomförande av Agenda 2030*. Skrivelse 2021/22:247. Stockholm: Regeringen. Nedladdad 2022-11-11 från [2021/22:247 Sveriges genomförande av Agenda 2030 \(regeringen.se\)](#)

Regeringen (2022c). *Det ekonomiska läget. Regeringens makroekonomiska prognos och ingångsvärden för Budgetpropositionen 2023, 31 oktober 2022*. Nedladdad 2022-11-25 från [Elisabeth Svantessons presentationsbilder från prognospressträff oktober 2022 \(regeringen.se\)](#)

Regeringen (2022d). *Satsningar för bättre vård och ökad folkhälsa*. Nedladdad 2022-12-28 från [Satsningar för bättre vård och ökad folkhälsa - Regeringen.se](#)

Rennstam, Jens & Wästerfors, David. (2015). *Från stoff till studie: om analysarbete i kvalitativ forskning*. Lund: Studentlitteratur.

Roulston, Kathryn & Myungweon, Choi. (2018). *Qualitative Interviews* i U. Flick (ed.) *The SAGE Handbook of Qualitative Data Collection*, London: SAGE Publications Ltd.

- Saunders, Peter. (1990). *Social Class and Stratification*. Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9780203129715>
- SCB (2017). *Att mäta fattigdom*. Nedladdad 2022-11-08 från [Att mäta fattigdom \(scb.se\)](#)
- SCB (2020). *Sverige har lägre materiell och social fattigdom än de flesta andra länder i Europa*. [Sverige har lägre materiell och social fattigdom än de flesta andra länder i Europa \(scb.se\)](#)
- SCB (2022a). *Hushåll i Sverige*. Nedladdad 2022-11-08 från [Hushåll i Sverige \(scb.se\)](#)
- SCB (2022b). *Mer än var tredje över 60 bor ensam*. Nedladdad 2022-12-27 från <https://www.scb.se/hitta-statistik/redaktionellt/mer-an-var-tredje-over-60-bor-ensam/>
- Schutz, Alfred & Luckmann, Thomas. (1989). *The structures of the life-world*. Vol. 2. Evanston: Northwestern University Press.
- SFS 2019:504. *Lag om ansvar för god forskningssed och prövning av oredlighet i forskning*. Stockholm. Utbildningsdepartementet. Nedladdad 2022-11-14 från [Lag \(2019:504\) om ansvar för god forskningssed och prövning av oredlighet i forskning Svensk författningssamling 2019:2019:504 t.o.m. SFS 2019:1150 - Riksdagen](#)
- Sida (2004). *Perspektiv på fattigdom*. Nedladdad 2022-11-15 från [untitled \(sida.se\)](#)
- Stier, Jonas. (2003). *Identitet: människans gåtfulla porträtt*. Lund: Studentlitteratur.
- Strang, Peter (2014). *Att höra till: om ensamhet och gemenskap*. Stockholm: Natur & kultur
- Svallfors, Stefan. (2016). Klass i Edling, Christofer & Liljeros, Fredrik (red.), *Ett delat samhälle: makt, intersektionalitet och social skiktning*. Stockholm: Liber.
- SKR (2018). *Civilsamhället som utvecklingskraft, demokratiaktör och samverkanspartner*. Nedladdad 2022-11-14 från [Civilsamhället som utvecklingskraft](#)
- SKR (2022). *Ekonomirapporten, december 2022*. Nedladdad 2023-01-10 från <https://skr.se/download/18.2c94532618505289fbc13a74/1672152232932/Ekonomirapporten-december-2022.pdf>
- Sveriges stadsmissioner (2022). *Fattighetsrapporten. Ett välfärdssamhälle i förändring*. Nedladdad 2022-11-07 från [Fattighetsrapporten 2022 webb.pdf \(sverigesstadsmissioner.se\)](#)
- U.S. News (2022) *Sweden Rankings, Best Countries*. Nedladdad 2022-12-13 från [Sweden - Rankings, News | U.S. News Best Countries \(usnews.com\) Best Countries to Live in the World | U.S. News \(usnews.com\)](#)
- Tillväxtverket (2021). *Civilsamhället*. Nedladdad 2022-12-06 från [Civilsamhället - Tillväxtverket \(tillvaxtverket.se\)](#)
- Trost, Jan. (2010). *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.

Vandevoordt, Robin & Verschraegen, Gert. (2019). Boundary work Demonstrating deservingness and dignity. Symbolic boundary work among Syrian refugees. *Poetics*, Vol.76, ss. 1-11. Nedladdad 2022-12-20 från <https://doi.org/10.1016/j.poetic.2018.12.004>

Vetenskapsrådet (2017). *God forskningssed*. Nedladdad 2022-11-14 från [God forskningssed \(vr.se\)](http://www.godforskningssed.vr.se)

Bilaga 1: Missiv och samtycke

Stockholms
universitet

Hej!

Vi är två blivande sociologer som studerar sista terminen vid sociologiska institutionen vid Stockholms universitet. Under hösten kommer vi att skriva en kandidatuppsats vilken kommer att belysa olika perspektiv avseende pensionärer som besöker soppkök. Syftet med studien är att få en djupare förståelse för såväl den enskildes livssituation som välfärdssamhällets utmaningar.

Vi vill fråga **dig** om du vill delta i denna studie.

Forskningshuvudman för studien är Stockholms universitet och sociologiska institutionen har fått en förfrågan från Pensionsmyndigheten om studenter kan bistå dem att få bättre inblick om vilka pensionärer som besöker soppkök och varför de gör det samt orsaken till varför välfärdssystemet inte räcker till för att täcka behoven som soppköken fyller för den enskilde. Det är ett viktigt och intressant område utifrån ett sociologiskt samhällsperspektiv. Studien är en oberoende studie som inte påverkas av Pensionsmyndigheten vilka ej heller kommer att ta del av konfidentiella data.

Vad skulle det innebära för dig att delta i studien

Deltagande i studien är helt frivilligt och du kan när som helst avbryta din medverkan, även under intervjuens gång utan vidare förklaring. Allt material behandlas utifrån etiska riktlinjer. Allt som sägs i intervjun behandlas konfidentiellt. Samtliga personuppgifter anonymiseras och ersätts med fingerade uppgifter, vilket innebär att det inte är möjligt att härleda specifik information såsom namn, ålder, vistelseort med mera till dig som person.

Om du tackar ja till att delta kommer vi att göra en enskild intervju med dig på cirka 30 minuter vilken sker på platsen där soppköket är beläget. Med ditt medgivande kommer intervjun att spelas in som en ljudfil med hjälp av mobiltelefon vilket kommer att underlätta det skriftliga efterarbetet. Det är endast vi som genomför intervjun som har tillgång till ljudfilen. Det insamlade materialet kommer endast att användas i det för studiens avsedda forskningssyfte. När uppsatsen är klar kommer samtliga data att raderas.

Vi hoppas att du vill delta och belysa dessa viktiga frågor! Välkommen att höra av dig till oss! Om du är intresserad av att ta del av uppsatsen så skickar vi gärna den till dig.

Diana Aban
E-post Diab2392@student.su.se
Telefon XXX-XXXXXXX

Ghita Flinckman
E-post Ghfl7626@student.su.se
Telefon XXX-XXXXXXX

Samtycke till att delta i intervjustudien om nyttjandet av soppkök bland pensionärer

Jag har läst och förstått den information om studien som anges i dokumentet ovan.

Jag har fått möjlighet att ställa frågor och jag har fått dem besvarade.

Jag får behålla den skriftliga informationen.

Jag samtycker till att delta i studien som beskrivs i dokumentet ovan.

Jag samtycker till att mina personuppgifter behandlas på det sätt som beskrivs ovan.

Plats och datum

Underskrift och namnförtydligande

Bilaga 2: Intervjuguide

Stockholms
universitet

Intervjuaren inleder med att tacka för att hen vill delta i studien!

Därefter ges en kort muntlig information om syftet med studien samt att deltagandet sker på frivillig basis. Intervjupersonen kan när som helst välja att avbryta intervjun utan vidare förklaring. Endast forskarna känner till individens identitet som i data kommer att avidentifieras och efter att studien är klar kommer all data från intervjuerna att förstöras (denna information framgår av missivet och av det samtycke som deltagaren har undertecknat).

BAKGRUNDSFRÅGOR AV PERSONLIG KARAKTÄR

1. Vilket år är du född?
2. Var är du född?
3. Hur identifierar du dig? (kvinna, man, ickebinär, vill ej säga, övrigt)
4. Hur ser din boendesituation ut?

Kan du berätta om den första gången som du besökte ett soppkök?

HUVUDFRÅGOR

- Hur ofta brukar du besöka soppkök
- Besöker du samma soppkök eller olika soppkök
- Vad är orsaken till att du besöker soppkök
- Hur länge har du besökt soppkök
- Hur ser din livssituation ut
- Hur ser din familjesituation ut - partner? barn? - besöker de soppkök?
- Vad arbetade du med innan pensionen
- Hur får du din försörjning
- Vad har du för bruttoinkomst
- Om intervjupersonen är över 65 år
  - Känner du till att det finns äldreförsörjningsstöd
  - Har du ansökt om det vid något tillfälle
  - Vad har du för bruttoinkomst

- Har du fått vänner sedan du börjat komma till soppköket
  - Om ja, - träffas ni även utanför detta forum (soppköket)
- Vad betyder soppköket som sammanhang för dig
- Om inte soppkök fanns hur skulle det påverka dig
- Vad anser du vara orsaken till att välfärdssystemet inte täcker dina behov
- Vad skulle behöva ske för att du inte skulle behöva besöka soppkök för att få mat på bordet
- Kan du säga de tre viktigaste anledningarna till att du besöker soppkök?

AVSLUTANDE FRÅGOR

- Finns det några aspekter, någon fråga, du inte tycker att vi har berört eller som vi har missat att fråga som du hade förväntat dig?
- Vill du tillägga något som du tycker är viktigt

TIPS PÅ UTFORSKANDE FRÅGOR I SYFTE ATT UTVECKLA DIALOGEN

- Berätta gärna mer
- Hur menar du då
- Kan du utveckla ditt resonemang
- Kan du exemplifiera
- Hur går dina tankegångar

Slutligen - Intervjuarens TACK!!

FRÅGOR TILL PERSONALEN

BAKGRUNDSFRÅGOR AV PERSONLIG KARAKTÄR

- Hur länge har du jobbat här?
- Är du volontär eller är du avlönad?
- Vad betyder det för dig att jobba här?
- Hur mycket jobbar du här, hur många timmar per vecka/månad?

HUVUDFRÅGOR

- Hur finansierar ni verksamheten? Kommunalt stöd? Gåvor?

FRÅGOR OM BESÖKARNA

- Vilka är de som besöker er?
  - Kön
  - Ålder
  - Orsaker till att de besöker er
  - Besöksfrekvens – återkommande eller tillfälliga

AVSLUTANDE FRÅGOR

- Finns det några aspekter, någon fråga, du inte tycker att vi har berört eller som vi har missat att fråga som du hade förväntat dig?
- Vill du tillägga något som du tycker är viktigt

Slutligen - Intervjuarens TACK!!

Bilaga 3: Deskriptiv statistik, respondent/ålderspensionär

Diagram 1

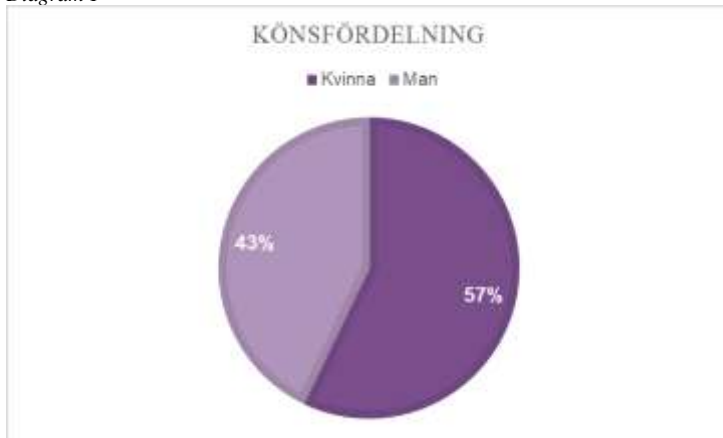

Diagram 2

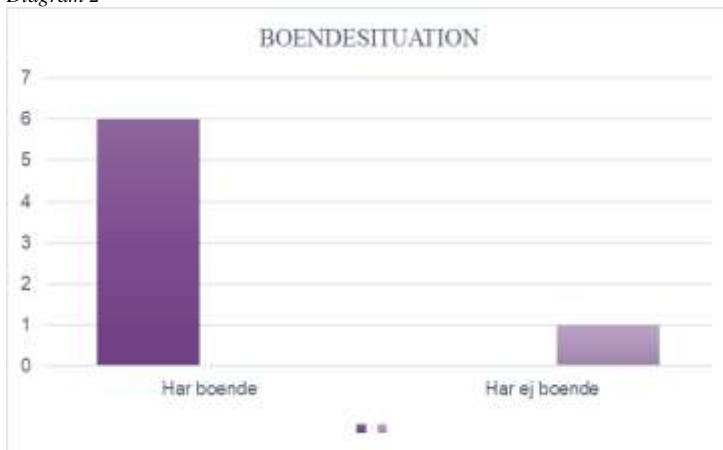
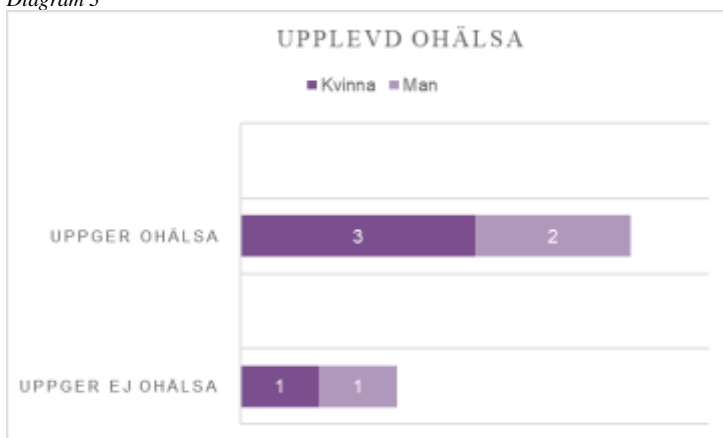

Diagram 3

Bilaga 4: Fakta om pensioner

Fakta om allmän pension och total pension

Allmän pension består av inkomstpension, premiepension, tilläggspension och garantipension. Den totala pensionen består av allmän pension, tjänstepension och privat pension.

Antal pensionärer med allmän pension

2,3 miljoner personer (december 2021)

Genomsnittlig allmän pension före skatt för boende i Sverige

Alla: 15 000 kronor per månad (augusti 2022)

Kvinnor: 13 600 kronor per månad (augusti 2022)

Män: 16 500 kronor per månad (augusti 2022)

Genomsnittlig total pension före skatt för boende i Sverige

Alla: 19 800 kronor per månad (2020)

Kvinnor: 16 500 kronor per månad (2020)

Män: 23 600 kronor per månad (2020)

Kvinnors totala pension som andel av männens, genomsnitt

69 procent (2020)

Antal pensionärer med bostadstillägg

296 105 personer (november 2022)

Antal pensionärer med äldreförsörjningsstöd (Ekonomiskt stöd för den med låg eller ingen pension för att uppnå skälig levnadsnivå).

24 196 personer (november 2022)

Källa: Pensionsmyndigheten (Augusti 2022) [Korta fakta om pension | Pensionsmyndigheten](#)

Källa: Pensionsmyndigheten (November 2022)

[Bostadstillägg - månadsutbetalningar - Pensionsstatistik - Pensionsmyndigheten](#) och

[Äldreförsörjningsstöd - månadsutbetalningar - Pensionsstatistik - Pensionsmyndigheten](#)